

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
Кафедра соціальних теорій

Серія: Навчально-методичні посібники

Л.І. КОРМИЧ
Т.М. КРАСНОПОЛЬСЬКА

ПАРИТЕТНА ДЕМОКРАТІЯ

Навчально-методичний посібник

*Для студентів
факультету правової політології та соціології*

Одеса
Фенікс
2015

Автори:

Кормич Л.І. – доктор історичних наук, професор, завідувача кафедрою соціальних теорій Національного університету «Одеська юридична академія».

Краснопольська Т.М. – кандидат політичних наук, доцент кафедри соціальних теорій Національного університету «Одеська юридична академія».

**Рекомендовано навчально-методичною радою
Національного університету «Одеська юридична академія»,
протокол № 3 від 15 квітня 2015 р.**

Рецензенти:

Наумкіна С.М. – доктор політичних наук, професор, завідувача кафедрою політичних наук Державного закладу «Південноукраїнський Національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського;

Сіленко А.О. – доктор політичних наук, професор, проректор з навчальної та виховної роботи, завідувач кафедри політології Одеської національної академії зв'язку ім. О.С. Попова.

Кормич Л.І.

Паритетна демократія : навч.-метод. посібник /
Л.І. Кормич, Т.М. Краснопольська. – Одеса : Фенікс,
2015. – 96 с. (Сер. «Навчально-методичні посібники»).

Навчально-методичний посібник призначений для надання допомоги студентам, які вивчають дисципліну «Паритетна демократія».

У посібнику викладено зміст навчальної дисципліни за темами лекцій та практичних занять, практичні завдання зі спецкурсу, перелік тем для самостійної роботи, питання для перевірки знань з навчальної дисципліни, перелік тем рефератів, список рекомендованої літератури та короткий словник термінів.

Посібник підготовлено відповідно до освітньо-професійної програми вищої освіти за професійним напрямком 6.030104 «Політологія» та рекомендовано використовувати у навчальній роботі при підготовці фахівців за такими рівнями вищої освіти – бакалаврський рівень, магістерський рівень.

I. ВСТУП

Навчальна дисципліна «Паритетна демократія» є необхідним компонентом професійної підготовки фахівців з політології.

Питання встановлення моделі паритетної демократії стали в багатьох країнах об'єктом досліджень у політичній сфері, сфері освіти, громадської думки, зайнятості, міграції тощо. Науковий інтерес пов'язаний як з реальними соціальними процесами, так і з теоретичними передумовами, зокрема з формуванням гендерного підходу в соціальних науках та поступовим розширенням змісту поняття «паритетна демократія» та включенням до нього національного та релігійного компонентів. Проте залишається потреба подальшого вдосконалення механізму впровадження паритетної моделі демократії.

Необхідність дослідження даного аспекту для України визначається тим, що розбудова демократичної, правової держави, створення рівних умов реалізації своїх можливостей в усіх сферах суспільно-політичного та економічного життя країни, незалежно від статі, національності, релігійної приналежності та інших ознак, має на меті подальшу демократизацію суспільства, інтеграцію країни у європейський та євроатлантичний простір.

Предметом навчальної дисципліни «Паритетна демократія» виступає сутність, генеза, еволюція, структура та параметри паритетної демократії.

Міжпредметні зв'язки: навчальна дисципліна «Паритетна демократія» належить до циклу теоретичних соціально-гуманітарних дисциплін і тісно пов'язана з такими навчальними дисциплінами як «Політологія», «Порівняльна політологія», «Політичні стратегії сучасної України», «Актуальні проблеми політики та соціальних відносин», «Світова політика і міжнародні відносини», «Теорія політичного конфлікту», а також з дисциплінами не політологічного циклу: «Соціологією», «Теорією держави та права» тощо. Вивчення вказаної навчальної дисципліни базується на знанні навчальних курсів, освоєних студентами-політологами на попередніх трьох роках навчання за програмою підготовки бакалавра, серед яких: «Теорії і моделі демократії», «Фундаментальні засади політичної теорії», «Теорія політичних систем», «Взаємодія громадянського суспільства та правової держави», «Етнополітологія» та інші.

Метою курсу «Паритетна демократія» є знайомство студентів з основними поняттями, принципами і складовими паритетної демократії, з зарубіжною та вітчизняною практикою побудови такої моделі демократії.

В результаті вивчення навчальної дисципліни «Паритетна демократія» **студент має знати:**

- початковий та сучасний зміст поняття «паритетна демократія»;
- співвідношення понять «гендерна демократія» та «паритетна демократія»;
- основні параметри паритетної демократії;
- передумови виникнення концепції паритетної демократії;
- правові засади та інституційні механізми паритетної демократії в Україні;
- зарубіжний досвід становлення моделі паритетної демократії та можливі шляхи запозичення його досягнень.

В результаті вивчення навчальної дисципліни «Паритетна демократія» **студент має вміти:**

- використовувати понятійно-категоріальний апарат політичної науки для вирішення професійних проблем;
- аналізувати складові паритетної демократії, наявні в суспільстві, та їх недоліки для подальшого вдосконалення;
- прогнозувати подальший політичний розвиток та пропонувати можливі напрями вдосконалення гендерної, національної та релігійної політики для впровадження моделі паритетної демократії в Україні.

До **завдань** курсу відноситься розкриття наступних проблем:

- аналіз сучасного розуміння та основних теоретичних моделей демократії;
- з'ясування природи виникнення концепції паритетної демократії, встановлення змісту поняття «паритетна демократія» та її параметрів;
- характеристика сучасних світових тенденцій встановлення гендерної, національної, релігійної рівності як основи паритетної демократії;
- встановлення механізмів досягнення паритету різних суб'єктів політичного процесу;

- узагальнення зарубіжного досвіду впровадження політики рівних прав і можливостей як основи паритетної демократії;
- з'ясування політико-правової основи паритетної демократії в Україні;
- аналіз сучасного стану запровадження засад паритетної демократії в Україні;
- визначення оптимальних шляхів просування України до моделі паритетної демократії.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 120 годин / 4 кредити ECTS.

II. ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИВЧЕННЯ КУРСУ

Навчальна дисципліна «Паритетна демократія» є однією зі складових програми підготовки бакалаврів напряму 6.030104 «Політологія» та є важливою частиною політичної науки.

Розвиток процесу демократизації в XIX ст. і особливо в XX ст., підвищення впливу демократії на всі сторони життя суспільства призвели до того, що в наш час зміст терміну «демократія» значно ускладнився. У сучасній науці існують різні трактування демократії, що обумовлено відсутністю єдності підходів і критеріїв до її аналізу. До того ж світовою практикою було вироблено багато моделей демократії, серед яких особливе місце займає паритетна демократія.

Принцип паритету нині покладений в основу сучасної моделі демократії та суттєво впливає на зміни всіх аспектів існування та функціонування як держави, так і суспільства. Даний процес носить комплексний характер, включаючи інституційні, нормативні та процесуальні трансформації, а також охоплює ціннісні орієнтації та способи і форми поведінки. Багатогранність та багатфункціональність процесу впровадження принципу паритету та формування сучасної моделі паритетної демократії в такий спосіб відкриває нові перспективи суспільного розвитку та надає нові можливості протистояти існуючим викликам як на національному так і на наднаціональному рівнях в умовах глобалізації.

Подібна модель орієнтована на застосування ненасильницьких способів вирішення проблем, носить гуманістичний характер, намагаючись узгоджувати різні інтереси та задовольняти різні потреби. Хоч, безумовно, її не слід надто ідеалізувати і розглядати як єдину перспективу вдосконалення демократії. Та це одна з тенденцій і варіант напрямків пошуку оптимізації демократичних механізмів стійкого розвитку.

Успішне вивчення курсу «Паритетна демократія» передбачає освоєння студентами лекційного матеріалу, його закріплення та поглиблення на семінарських і практичних заняттях, самостійне вивчення нормативної, навчальної та наукової літератури.

Основним видом навчальних занять є лекції, призначені для засвоєння теоретичного матеріалу.

Лекція – це аудиторне заняття з курсом або його частиною (поток), що її проводять провідні викладачі – лектори (професори і

доценти) навчального закладу, а також провідні вчені або спеціалісти, запрошені для читання лекцій, що містять основні положення навчальної або спеціальної дисципліни, їх теоретичні проблеми, в тому числі новітні наукові досягнення. Тематику курсу лекцій наведено у тематичному плані навчальної дисципліни.

Основними завданнями, що визначають напрямок лекційних занять, є: характеристика структури теми; розкриття змісту категоріального апарату теми; висвітлення зв'язку теорії з практикою.

Лекція є теоретичною основою семінарських і практичних занять, подальшого самостійного вивчення студентами курсу.

Самостійну роботу студента над лекцією умовно поділяють на три основні етапи:

- 1) підготовка до лекції, що відбувається заздалегідь і передбачає ознайомлення з рекомендованою навчальною літературою за конкретною темою, що її викладатимуть на лекції;
- 2) сприйняття і конспектування лекції, що полягає в засвоєнні усного матеріалу і його коротких записів (конспектуванні). При конспектуванні необхідно в результаті «переробки» інформації виділити основну думку лектора і стисло її викласти. Лекція не підлягає дослівному запису, за винятком формулювань, визначень, імен, найменувань політико-правових актів та літератури, хронологічних і статистичних даних, підсумкових висновків за темою;
- 3) подальша робота над лекцією, що передбачає додаткове доопрацювання конспекту на основі самостійного вивчення рекомендованої нормативної, навчальної, наукової літератури.

Семінарські заняття, які проводять з академічною групою, є логічним продовженням лекційного курсу. На них поглиблюють, закріплюють та деталізуються знання, отримані під час лекції і в результаті самостійної роботи.

Семінарські заняття спрямовані на підвищення теоретичного рівня знань у сфері механізмів становлення та розвитку паритетної демократії в Україні, більш поглиблене вивчення складних або дискусійних питань відповідної теми, на поточний контроль засвоєння знань, умінь, навичок студентів.

Семінарському заняттю має передувати підготовка студента за завчасно визначеним планом. Для цього необхідно:

- вивчити і доповнити конспект лекції з даної теми;
- вивчити рекомендовані політико-правові акти, навчальну та наукову літературу;

- скласти конспект або тези відповіді за найбільш складними питаннями заняття;
- вміло використовувати вивчений матеріал при відповідях.

Студент на семінарському занятті має продемонструвати знання теоретичного матеріалу, здатність використовувати його при вирішенні практичних завдань, уміння ясно та аргументовано висловлювати свої думки в усній та письмовій формі, оперуючи політологічною термінологією.

Під час проведення семінарських занять викладач використовує такі форми: вільне обговорення питань плану заняття в академічній групі; індивідуальна співбесіда з кожним студентом; виконання письмових, в тому числі контрольних, робіт; заслуховування доповідей, повідомлень, рефератів з найбільш складних питань і їх подальше колективне обговорення в групі тощо.

Семінари є також одним із видів поточного контролю за успішністю освоєння студентами навчального матеріалу. На кожному занятті викладач оцінює ступінь підготовки студента з теми. Підсумкові оцінки вносять до журналу обліку успішності.

Практичні заняття також належать до аудиторних, які проводять з академічною групою або її частиною, та на яких студенти набувають навички, прийоми, методи і способи застосування теоретичних знань.

Метою практичних занять є: навчання застосуванню теоретичних положень у практичній діяльності; вироблення навичок самостійної роботи студента; розвиток політичної свідомості та політологічного мислення.

Важливими формами навчальних занять є індивідуальні навчальні заняття, консультації.

Індивідуальні навчальні заняття організовують з окремими студентами з урахуванням індивідуальних навчальних планів з метою підвищення рівня їх підготовки та розкриття індивідуальних творчих здібностей. До видів індивідуальних завдань з курсу «Паритетна демократія» належать реферати, доповіді за першоджерелами та тестові завдання.

Самостійна робота студента є однією з основних форм організації навчання, основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у вільний від обов'язкових аудиторних занять час.

Мета самостійної роботи – закріплення, поглиблення й узагальнення знань, здобутих на лекційних, семінарських і практичних за-

няттях. У процесі самостійної роботи у студентів формуються індивідуальні вміння та навички самостійного засвоєння навчальної та наукової літератури, нормативних джерел, використання сучасних інформаційних засобів і технологій.

Для підвищення ефективності самостійної роботи студента доцільно її планування. Планування та організація самостійної роботи мають ґрунтуватися на достовірній інформації згідно з такими позиціями: вид роботи (наприклад, підготовка до лекції, семінарських занять); трудомісткість процесу підготовки (з урахуванням індивідуальних здібностей і особистісних якостей студента); форми і методи навчально-методичного та матеріально-технічного забезпечення виду самостійної роботи; місце і форма виконання самостійної роботи (наприклад, у бібліотеці, спеціалізованому навчальному кабінеті, комп'ютерному класі, вдома; письмово, усно тощо); форми і способи контролю виконання самостійної роботи студента; необхідний і достатній обсяг часу за диференційованими нормативами щодо кожного виду самостійної роботи.

Особливість самостійної роботи полягає в необхідності самостійного, творчого пошуку та аналізу інформації на відміну від порівняно-пасивного її сприйняття на лекційних заняттях. Це дає змогу розширити сукупність інформації з теми, отримати системне уявлення з конкретного питання. Під час самостійної роботи з навчальної, наукової та нормативної літератури студент збагачує свої знання, фактично створюючи власну систему знань за певною темою.

Вивчення першоджерел складає основний зміст самостійної роботи. Починати вивчення першоджерел рекомендуємо зі змісту, передмови і висновків, які дають загальні уявлення про твір. При читанні треба виділяти основні ідеї, постановку питань, їх обґрунтування і рішення, методи і форми доказів, найбільш яскраві приклади; з'ясовувати невідомі слова, терміни, незнайомі імена, звертаючись до енциклопедій і словників.

Характер запису залежить від ступеню складності твору. Найчастіше використовують план, тези, виписки і конспект.

Місце курсу у системі політичної науки, його роль у професійній підготовці політолога й розташування в освітньо-професійній програмі вищої школи за професійним спрямуванням 6.030104 – «Політологія» обумовлює необхідність впровадження з цієї навчальної дисципліни сучасних досягнень вузівської педагогіки, нових навчально-організаційних форм і методів навчання.

З їхнього арсеналу Робочі плани з навчальних та спеціальних дисциплін політологічного циклу поряд з наведеними традиційними формами і методами навчання містять:

ЕО – експрес-опитування студентів;

ВТЗ – відкриті тестові завдання;

ЗТЗ – закриті тестові завдання.

Результати, отримані студентами на семінарських і практичних заняттях, враховують під час проведення підсумкового контролю з навчальної дисципліни. Формою такого контролю з навчальної дисципліни «Паритетна демократія» є іспит. Результати складання іспитів оцінюють за чотирибальною шкалою – «відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно».

Критерії оцінювання знань студентів:

- 5 (відмінно)** – студент вільно висловлює думки, реалізує творчі здібності, самостійно оцінює різноманітні життєві явища і факти, виявляючи особисту позицію щодо них; без допомоги викладача знаходить джерела інформації і використовує набуті знання і вміння в нестандартних ситуаціях;
- 4 (добре)** – студент вільно володіє теоретичним та нормативним матеріалом, вміє порівнювати, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача, в цілому самостійно застосовувати її на практиці, контролювати власну діяльність, виправляти помилки і добирати аргументи на підтвердження певних думок під керівництвом викладача;
- 3 (задовільно)** – студент може відтворити значну частину теоретичного матеріалу, виявляє знання і розуміння основних положень, за допомогою викладача може аналізувати навчальний матеріал, порівнювати та робити висновки, здатний застосовувати вивчений матеріал на рівні стандартних ситуацій, наводити окремі власні приклади на підтвердження певних тверджень;
- 2 (незадовільно)** – студент володіє матеріалом на рівні окремих фрагментів, що становлять незначну частину навчального матеріалу.

Шкала оцінювання: національна та ECTS:

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90-100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Результати іспиту вносять до екзаменаційної відомості й залікової книжки студента.

Студента вважають допущеним до іспиту лише за умови виконання всіх видів робіт, передбачених планом навчальної дисципліни.

Іспит проводять за білетами, які затверджує кафедра. Кожен екзаменаційний білет з навчальної дисципліни містить, як правило, три питання (або завдання) з різних тем навчальної програми.

III. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

№	НАЗВА ТЕМИ	Всього годин	Аудиторні заняття (в год.)		Самостійна робота (в год.)
			Лекції	Семін. (практ.)	
1.	Вступ до курсу «Паритетна демократія». Сучасне розуміння демократії та основні теоретичні моделі демократії	7	1	-	6
2.	Концепція паритетної демократії: сутність та передумови виникнення	9	1	2	6
3.	Гендерна рівність як базовий принцип паритетної демократії	12	2	2	8
4.	Міжнаціональний діалог та національна толерантність як складова паритетної демократії	10	2	2	6
5.	Міжконфесійна взаємодія як елемент політичної взаємодії в умовах паритетної демократії	11	2	2	7
6.	Правові засади паритетної демократії в Україні	10	2	2	6
7.	Інституційні механізми запровадження паритетної демократії	12	2	2	8
8.	Практика досягнення паритету суб'єктів політичного процесу в Україні	12	2	2	8
9.	Механізм соціального партнерства держави та інститутів громадянського суспільства як основа паритетної демократії	12	2	2	8
10.	Вдосконалення гендерної, національної та релігійної політики як стратегія впровадження в Україні моделі паритетної демократії	10	2	2	6
Всього		105	18	18	69
ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ – ІСПИТ					

IV. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ

Тема 1. Вступ до курсу «Паритетна демократія».

Сучасне розуміння демократії

та основні теоретичні моделі демократії

Предмет навчальної дисципліни «Паритетна демократія». Завдання та методологія курсу. Демократія: сутність та підходи до визначення. Основні теорії демократії.

При підготовці до даної теми необхідно вивчити та засвоїти об'єкт та предмет дослідження навчальної дисципліни «Паритетна демократія», завдання та методологію курсу, зв'язок з іншими дисциплінами та науками, а також сучасні підходи до визначення та основні теорії демократії.

Об'єкт дослідження курсу – паритетна демократія.

Предмет навчальної дисципліни – сутність, генеза, еволюція, структура та параметри паритетної демократії; прогресивний зарубіжний досвід та стан досягнення паритетного представництва в Україні на сучасному етапі, а також можливі шляхи запозичення зарубіжного досвіду для подальшого просування до паритетної демократії.

Методологія курсу включає систему загальнонаукових (діалектичний та загальнологічні) та спеціально наукових методів, що використовуються на основі системного підходу (структурно-функціональний, порівняльний; історичний та інші).

Під час вивчення даної теми слід мати на увазі, що на сучасному етапі використовуються два найбільш поширених *підходи* до визначення демократії: *нормативний* (на ньому сформувалася ідеальна модель демократії, яка базується на таких основоположних цінностях, як свобода, рівність, права людини, народний суверенітет) і *емпіричний* (демократія розглядається не з позиції належного, а з точки зору реально існуючих демократичних систем). При аналізі емпіричних моделей демократії враховуються ідеальні демократичні цілі і ціннісні орієнтації людей, що приводять у рух весь механізм реально існуючих демократій. У цьому виявляється взаємозв'язок нормативного та емпіричного підходів.

Демократія в широкому сенсі розуміється сьогодні не тільки як певна організація політичного правління, що виражається у функ-

ціюванні демократичних інститутів влади, але і як заснований на певній системі цінностей ідеал суспільного устрою і відповідний йому світогляд.

У більш вузькому значенні під демократією розуміється:

- а) принцип устрою будь-яких недержавних, у тому числі міжнародних, організацій; в цьому сенсі можна говорити про демократію партійну, профспілкову, виробничу, спортивну тощо;
- б) демократичний світоглядний ідеал і діяльність різних демократичних організацій (політичних партій, соціальних рухів), які домагаються його здійснення;
- в) як політична форма організації суспільства, основу якої становить певна система інститутів, способів формування і методів здійснення влади.

Інститути демократії: виборні посадові особи; вільні і чесні вибори; загальне голосування; право претендувати на виборні посади в уряді всього дорослого населення; свобода слова; існування альтернативних джерел інформації; свобода самоорганізації.

Теоретичні моделі демократії: колективістські, ліберальні та елітарні, плюралістична, ідентитарні та конкурентні теорії, теорія партисипаторної демократії, теорія поліархії та модель спільнотної демократії тощо.

Слід звернути увагу, що сучасні трактування демократії можуть бути зведені до двох інтерпретацій її суті, які американські політологи К. Джанда, Дж. Беррі і Дж. Голдман визначили як:

- а) *процедурний* – виходить з того, що демократія – це форма правління, і акцентує увагу на процедурах, які дозволяють народу проявити свою волю (вибори, мітинги, збори громадськості). Ці процедури вказують на те, хто бере участь у прийнятті важливіших рішень, як враховується кожен голос і скільки голосів необхідно для досягнення рішення. Відповідно виділяються критерії демократії: універсальна політична участь, політична рівність («одна людина – один голос», принцип більшості). Ці принципи поширюються як на пряму, так і на представницьку демократію. Щодо останньої прибічники процедурного підходу наполягають на четвертому принципі – принципі реагування (відгуку) влади на суспільну думку;
- б) *субстанційний* – фокусує увагу на тому, що робить вибрана влада, вбачаючи сутність демократичного правління в державній політиці у сфері забезпечення прав і свобод особистості. Прибіч-

ники цього підходу вказують на суттєвий недолік першої теорії – уряд зобов’язаний робити те, що вимагає більшість. Але виникає запитання: як забезпечити права меншин (релігійних, етнічних тощо), згідно з субстанційною моделлю, головним критерієм демократії є політика уряду, яка гарантує свободи (свободу віросповідання, свободу виражати власну думку) і права громадян, у тому числі право на відсутність дискримінації з якихось ознак.

Тема 2. Концепція паритетної демократії: сутність та передумови виникнення

Сутність концепції паритетної демократії. Передумови становлення моделі паритетної демократії. Сучасний зміст паритетної демократії.

При вивченні даної теми необхідно: з’ясувати початкове значення поняття «паритетна демократія», встановити передумови становлення моделі паритетної демократії в теоретичній та практичній площині, визначити сучасний зміст цього поняття та ключові параметри.

Концепція паритетної демократії була розроблена Комітетом з рівності між чоловіками і жінками та Департаментом прав людини, які діють в структурі Ради Європи. Їй було приділено особливу увагу на регіональній підготовчій нараді у Відні в 1994 р. при обговоренні становища жінок у Європі. Концепція увібрала в себе ідеї, що широко обговорювалися в ті роки жіночими організаціями західноєвропейських країн. Ці організації вимагали від своїх урядів і керівних органів Європейського співтовариства вжити конкретних заходів щодо забезпечення реальної рівності жінок у структурах влади. Головне гасло цього часу – паритет, представленість жінок і чоловіків у структурах влади за формулою «50/50».

Виходячи із первинного змісту поняття «паритетна демократія», до її ключових параметрів слід віднести:

- а) рівні права та рівні можливості для участі у суспільному житті та політиці всіх громадян, незалежно від статі;
- б) рівне представництво жінок та чоловіків на виборних та призначуваних посадах;
- в) паритетна участь жінок у законодавчому процесі (гендерний баланс в парламенті).

Передумови становлення моделі паритетної демократії передбачають два аспекти: жіночий рух за права та розвиток гендерних досліджень.

В історії жіночого руху виділяють три «хвилі», що мали значення для становлення концепції паритетної демократії.

«Перша хвиля» відноситься головним чином до суфражистського руху XIX – початку XX ст., в якому ключовим питанням було право голосу для жінок.

Під «другою хвилею» розуміють ідеї та дії, пов'язані з жіночим визвольним рухом, який почав розвиватися з 1960-х рр. і виступив за юридичну та соціальну рівність жінок і чоловіків.

«Третя хвиля» є продовженням «другої хвилі» і реакцією на її невдачу. Вона почала зароджуватися в 1980-1990-і рр. і збіглася за часом з розвитком власне гендерного підходу.

Таким чином, у третій хвилі відбувся перехід від «фемінізму рівності» до «фемінізму відмінності», а також від фемінізму до постфемінізму.

Провідна дослідниця в галузі гендерних відносин в Україні І.А. Жеребкіна виділяє у розвитку гендерних досліджень наступні етапи:

- I – виникнення жіночих досліджень в США (кінець 1960-1970 рр.) – створення нової академічної дисципліни – жіночих досліджень («*women's studies*»). Основне досягнення – методологія «включення жінок» (*adding women*). Таке включення відбувалось двома шляхами: як суб'єкта пізнання (забезпечення їх присутності в науковому співтоваристві) та як об'єкта пізнання (жіночий досвід став предметом вивчення);
- II – розвиток жіночих досліджень та їх інституалізація (початок 1980 рр.) – «мейнстрим» жіночих досліджень (інтеграція жіночих досліджень у вищу освіту США, розвиток так званих «гендерно-збалансованих навчальних планів»);
- III – розвиток жіночих досліджень, принцип мультикультуралізму (1980 рр.). Вчені почали звертати увагу на різноманітність жінок в аспектах раси, етнічності, класу, релігії, національності, сексуальної орієнтації, віку та інвалідності;
- IV – розвиток жіночих досліджень, перспективи глобалізації (1990 рр.). Поширення освітніх програм та дослідницьких проєктів з проблем жінок і гендеру в країнах Західної Європи, Африки,

Близького Сходу, Азії та Латинської Америки призвело до інтенсивного обміну інформацією, досвідом та ресурсами між ученими і викладачами;

V – виникнення та розвиток безпосередньо гендерних досліджень – тут акцент робиться не лише на жінці, а на обох статях; у 1990-х рр. з'явилися «чоловічі дослідження» («*men's studies*»).

На сучасному етапі розвитку категорія «паритетна демократія» представляє собою модель системи стримувань і противаг, що забезпечує реалізацію рівних прав і можливостей для всіх учасників демократичного процесу, створюючи певний баланс інтересів, при цьому паритет визначає взаємини у різних сферах життєдіяльності суспільства: національних відносинах, гендерній політиці, міжконфесійних відносинах тощо.

Сутність моделі паритетної демократії визначає ряд найважливіших *параметрів*, до яких можна віднести:

- 1) параметри, що стосуються змістовного наповнення форми держави – максимальне застосування принципу паритетності при вдосконаленні форми правління, в процесі функціонування політичного режиму, а також при оптимізації форми державного устрою;
- 2) принцип паритету має бути базовим в процесі інституалізації громадянського суспільства та при створенні дієвого механізму взаємин різних суб'єктів даного суспільства;
- 3) паритет повинен бути покладений в основу взаємодії держави з громадянським суспільством;
- 4) паритет має перетворитись у фундаментальну політичну і соціальну цінність, на якій ґрунтується суспільна свідомість та яка визначає суспільну поведінку.

Таким чином, нині поняття «паритетна демократія» включає такі складові: гендерна рівність; національна толерантність і національний діалог та міжнаціональна взаємодія; міжконфесійні взаємини.

Тема 3. Гендерна рівність як базовий принцип паритетної демократії

Поняття гендерної рівності та процес її встановлення. Гендерна політика: принципи та механізм реалізації. Моніторинг досяг-

нення гендерної рівності: інститути та індикатори. Зарубіжний досвід досягнення гендерної рівності.

Під час вивчення даної теми слід з'ясувати сутність поняття «гендерна рівність», визначити складові процесу становлення такої рівності та визначити сутність гендерної демократії, гендерної політики, гендерної культури та ідеології тощо; встановити складові механізму реалізації гендерної політики та вивчити зарубіжний досвід їх функціонування.

Під *гендерною рівністю* розуміються рівні можливості самореалізації жінок і чоловіків, гарантії дотримання прав і свобод з урахуванням особливостей статей, взаємні обов'язки та спільна відповідальність в процесі життєдіяльності.

Гендерна рівність є принципом політико-правового статусу людини в державі. Її складовими є: рівні права жінки та чоловіка; рівні свободи жінки та чоловіка; рівні обов'язки жінки та чоловіка; врахування особливостей (фізіологічних, психологічних тощо) статей у політико-правовому регулюванні; система засобів гарантування рівності статей в державі.

До числа принципово важливих методологічних проблем тут слід віднести співвідношення понять «рівності» і «відмінності» статей.

Принцип формальної рівності (іншими словами – гендерно нейтральний) зазнав критики, бо він не враховує і не вважає за доцільне враховувати результати такого правового регулювання, яке фактично призводить до нерівності. Найбільш прийнятним є тлумачення принципу рівності з урахуванням гендерних особливостей (в західній гендерній теорії застосовується термін «рівність по суті» – «substantive equality»), що визначає соціальні і статеві відмінності між жінками і чоловіками. Цей підхід наголошує на необхідності використання юридичних механізмів з метою вирівнювання соціально-економічних і політичних статусів чоловіків і жінок. Для цього можуть бути застосовані спеціальні правові заходи, зокрема система преференцій у вигляді квот або інших соціальних практик, які сприяють ліквідації перешкод, що блокують можливості жінок входити в суспільні інституції на тих самих засадах, що і чоловіки. Вони покликані вирівнювати становище жінок і чоловіків на ринку праці, зменшувати нерівність представництва жінок на вищих щаблях професійної кар'єри, в органах влади та інші статусні дисбаланси.

Встановлення гендерної рівності передбачає подолання гендерних стереотипів суспільства та попередження гендерних конфліктів.

Процес встановлення гендерної рівності у суспільстві характеризують такі категорії, як: гендерна демократія, гендерна стратегія, гендерна політика, гендерна ідеологія, гендерна культура, гендерний індекс людського розвитку, гендерна соціалізація, гендерний баланс та інші.

Практичні дії щодо встановлення гендерної рівності у світі беруть свій початок у середині минулого століття. Так, у 1946 р. було створено спеціальну *Комісію ООН для спостереження за становищем жінок та сприяння реалізації їхніх прав*, а чотири конференції ООН зі становища жінок, що відбулися протягом останніх двох десятиліть минулого століття, визначили основні напрямки та принципи гендерної політики.

Гендерна політика – цілеспрямована діяльність державних та громадських інституцій, що здійснюється з метою забезпечення рівноправності між чоловіками та жінками, а також сукупність заходів, необхідних для розвитку та реалізації особистого потенціалу кожної людини, незалежно від статі для збалансованого розвитку суспільства

Принципи реалізації гендерної політики: паритетність прав жінок і чоловіків у всіх сферах суспільного життя; охорона материнства, батьківства та дитинства; рівноправність в оплаті праці; однакове ставлення у трудових відносинах; поєднання професійних і сімейних обов'язків.

Основні напрями гендерної політики: недопущення дискримінації за статевою ознакою, забезпечення рівних можливостей поєднання професійних та сімейних обов'язків, забезпечення рівної участі у прийнятті суспільно-важливих рішень, виховання гендерної культури та захист від пропаганди гендерної нерівності, дискримінації й насильства.

Національний механізм реалізації гендерної політики включає організаційний (або інституційний), правовий, економічний та політичний блоки.

Моніторинг досягнення гендерної рівності включає кількісні (співвідношення кількості жінок та чоловіків: обраних до парламентів та до місцевих органів самоврядування тощо) та якісні індикатори (гендерні індикатори «Індексу розвитку людського потен-

ціалу» – гендерний індекс людського розвитку, ступінь гендерної довіри або ступінь реалізації прав жінок, індекс розвитку людського потенціалу, скоригований з урахуванням нерівності, індекс гендерної нерівності).

Моніторинг показника відсоткового співвідношення жінок та чоловіків у складі парламентів країн світу здійснює Міжпарламентський союз.

При вивченні теми слід мати на увазі, що найбільші досягнення в царині досягнення гендерної рівності мають Скандинавські країни, досвід яких передбачає поєднання двох основних аспектів: політичної емансипації жінок та створення державного механізму гендерної рівності. До органів рівного статусу в цих країнах відносять консультативні ради з гендерної рівності, омбудсмена з гендерної рівності, спеціальні міністерства тощо.

Ефективним механізмом досягнення гендерної рівності є позитивна дискримінація, а саме гендерні квоти. Світове співтовариство виробило такі механізми їх впровадження: партійне квотування (на рівні статутів партій), гендерне квотування в електоральному законодавстві та квотування місць в парламентах.

Тема 4. Міжнаціональний діалог та національна толерантність як складова паритетної демократії

Поняття націй, сутність дефініції «політична нація». Полінаціональний характер сучасних держав. Українська політична нація: процес її становлення та перспективи. Національна толерантність та її роль у вирішенні міжнаціональних конфліктів та налагодженні конструктивної співпраці між представниками різних націй задля впровадження засад паритетної демократії.

Під час розгляду теми необхідно звернути увагу на такі питання: поняття нації: теорії походження та сучасні трактування, сутність політичної нації, поняття поліетнічного суспільства; становлення української політичної нації, національна толерантність.

Слово «нація» походить від латинського «natio» – рід, плем'я. Спочатку термін мав дещо зневажливий зміст – у Давньому Римі «націями» називали групи чужинців з певного регіону, зазвичай

об'єднаних кровними зв'язками, які не мали таких прав, якими були наділені громадяни Риму. В XVI ст. в Англії це слово почали застосовувати щодо населення цієї країни, воно стало синонімом слова «народ», в кінці XVIII ст. – стало еквівалентом слова «народ», а в XIX ст. ототожнювалось з поняттям «держава» та «країна».

Сучасні наукові трактування: «уявлена спільнота», функціоналістське визначення, соціологічне, суб'єктивістське розуміння.

Нація – історична спільність людей, що складається у процесі формування спільності території, економічних зв'язків, літературної мови, етнічних особливостей культури й характеру.

Існує два основних підходи до розуміння нації: як політичної спільноти (політичні нації) громадян певної держави і як етнічної спільноти (етноісторичні нації) з єдиною мовою і самосвідомістю.

Політична нація – це сукупність громадян країни, які незалежно від їхнього соціального статусу, мови, віросповідання, походження та інших соціально-групових відмінностей мають рівні права і на основі демократичних інститутів політичної влади та форм політичної участі, законодавчо встановлених норм і процедур здійснюють державне самоврядування, мають політичний і юридичний суверенітет, поєднані почуттями солідарності та ідеологією патріотизму.

Ознаки політичної нації: існувати політична нація може лише у демократичній державі; одним із найголовніших елементів політичної нації є панування громадянського суспільства; панує верховенство закону та повага до прав людини; рівність прав титульного етносу із іншими етносами, що проживають на території цієї чи іншої держави; кожний громадянин бере участь у політичному процесі – або безпосередньо, або опосередковано; громадян між собою об'єднують спільні цілі, одна мета, спільні інтереси.

Поліетнічне суспільство – це держава, на території якої проживає багато етносів, яка в однаковій мірі надає та захищає інтереси усіх народів, що проживають на території цієї держави.

Українська політична нація поки лише формується. Головними передумовами для цього є характер культури населення східного, південного та, частково, центрального регіонів; почуття спорідненості населення, яке особливо почало зростати останнім часом. Але, найголовніше, що має бути наявним, що повинно консолідувати український народ – це почуття єдності, спільної мети та спільні державні інтереси. Повинна існувати одна для всіх ідея державотво-

рення. Це – найголовніша мета, якою повинні керуватися люди при формуванні політичної нації у своїй державі. А цього, на жаль, на сьогоднішній день, український народ не має.

У 1995 р. державами-членами ЮНЕСКО була прийнята *Декларація принципів толерантності*, що містить такі визначення цього поняття:

- повага, прийняття та правильне розуміння багатого різноманіття культур, форм самовираження та самовиявлення людської індивідуальності;
- політична й правова потреба; активна позиція, що формується на основі визнання універсальних прав та основних свобод людини.

Міжнаціональна толерантність – системна сукупність психологічних настанов, відчуттів, певного набору знань і суспільно-правових норм (виражених через закон або традиції), а також світоглядно-поведінкових орієнтацій, які припускають терпиме або прийнятне ставлення представників якої-небудь однієї національності (зокрема, на особистому рівні) до інших інонаціональних явищ (мови, культури, звичаїв, норм поведінки тощо).

Нульова толерантність передбачає тактику прискіпливого ставлення правоохоронних органів до учасників потенційно злочинних угруповань, що припускає призначення максимально можливих за законом обмежень і санкцій навіть за незначні правопорушення чи провини. Це поняття означає, що влада послідовно сприяє створенню в суспільстві механізмів негайної і жорсткої реакції громадян на соціально небезпечні вчинки оточуючих. Це не декларація, а реальна політика. Однак для того, щоб ця політика здійснювалася, необхідна соціальна прозорість; влада повинна розкривати суспільству всю інформацію, якою володіє.

Тема 5. Міжконфесійна взаємодія як елемент політичної взаємодії в умовах паритетної демократії

Місце та роль релігії в сучасному світі. Механізми взаємодії держави і церкви як елементу громадянського суспільства. Релігійні відносини в Україні: проблеми теорії і практики.

При підготовці до даної теми необхідно засвоїти значення релігії та місце релігійних організацій в сучасному світі, механізм взаємодії церкви та держави і основні законодавчі моделі церковно-державних взаємин, проаналізувати вплив релігії на процеси консолідації поліконфесійного суспільства та визначити роль Всеукраїнської Ради Церков як інструменту релігійного порозуміння і співпраці.

Від початку ХХІ ст. церква та релігійні організації дедалі частіше почали заявляти про себе як про діяльних учасників суспільних процесів. Релігійний фактор посідає важливе місце в суспільно-політичному й духовно-культурному житті. Українське законодавство закріплює принцип відокремлення церкви від держави і школи від церкви. Але в Україні спостерігається традиційно значний вплив релігійних інституцій на суспільні відносини, на політичні події, що пояснюється історичною роллю церкви у житті слов'янських народів і особливістю національного менталітету, головною складовою якого є релігійна духовність.

Історія націєтворення дозволяє говорити, що роль релігії у цих процесах виявляється значною або навіть вирішальною там, де: рамки націєтворчого етносу цілковито збігаються з релігійними рамками; релігія, у свою чергу, була чільним чинником етногенезу (суспільного міфу про етногенез); релігія була й залишається головним атрибутом, що виокремлює формовану націю від референтних для неї спільнот; націєтворчий етнос втратив інші важливі атрибути колективної ідентичності (мову чи спільну територію); релігійна інституція є найбільш інституалізованою силою націєтворення.

До основних законодавчих *моделей церковно-державних взаємин*, що існують на даний час в країнах світу, Р. Міннерат відносить: суворе розмежування церкви та держави, розмежування при наданні можливості релігійним організаціям офіційно співпрацювати з державою у питанні освіти, ЗМІ, правового визнання шлюбу тощо; гарантування повної релігійної свободи конфесій при конституційній підтримці однієї з них; повна заборона релігійної діяльності; наявність єдиної офіційної державної релігії; формальне прийняття міжнародних норм у питаннях релігії при наявності правових привілеїв для однієї з конфесій та дискримінації інших.

Нинішня релігійна ситуація в Україні складна. Посилюються протиріччя між різними церковними конфесіями та релігійними течіями, що зумовлено цілим рядом політичних та економічних при-

чин. Шляхом виходу із даної ситуації дехто вважає створення єдиної національної релігії чи помісної церкви, які б виконували інтегруючі й етноконсолідуючі функції.

Проте у сучасних умовах, а також в умовах політики мультикультуралізму, ми можемо говорити не про об'єднання релігійних течій та церковних конфесій, а про співпрацю всіх церков в інтересах народу України.

Сучасний український вчений Й. Ю. Сележан вважає, що порозуміння між усіма християнськими конфесіями України можливе лише на ґрунті дійового екуменізму, тобто руху за інтеграцію, консолідацію церков як у релігійних, так і в суспільно-політичних питаннях.

Але стосовно екуменізму як підґрунтя об'єднання українських конфесій не все так ясно, як представляє нам Й. Ю. Сележан. Екуменізм (від грецьк. – *населений світ, всесвіт*) – ідеологія всехристиянської єдності. Він являє собою міжконфесійний рух, хоча провідна роль в ньому належить протестантським організаціям.

Єдність розуміється протестантами як узгодженість у принципових питаннях віровчення. Католицизм і православ'я вбачають у цьому відступ від істинної Церкви (під нею розуміють власні організації). Отже, їхнє сучасне відношення до екуменізму не є однозначним. З одного боку, необхідність об'єднання християнських церков не заперечується. З іншого боку, вірним екуменізмом вважається повернення християн до «істинної Церкви», із відмовою від всіх попередніх помилок.

Таким чином, *Україна є поліконфесійною державою*, що підкреслює полікультурний характер українського сучасного суспільства. Сьогодні виділяються декілька типів релігійної духовності: православна духовність, греко-католицька та протестантська релігійність. Між різними церковними конфесіями та релігійними течіями посилюються протиріччя, що зумовлено політичними та економічними причинами.

Нетолерантність у релігійній сфері України характеризується поділом релігійних течій на традиційні і нетрадиційні; міжрелігійними суперечками та конфліктами між християнами і мусульманами, християнами і юдеями, а також міжцерковними непорозуміннями між різними християнськими церквами. Так, найбільш складною проблемою є розмежування на три юрисдикції українського православ'я (УПЦ МП, УПЦ КП та УАПЦ).

Релігійна толерантність чи віротерпимість – рівне ставлення держави до всіх релігій і віросповідань, а також толерантність, що існує у міжрелігійних і міжконфесійних відносинах.

В умовах *політики мультикультуралізму* можна говорити не про об'єднання релігійних течій та церковних конфесій, а про співпрацю всіх церков в інтересах народу України на засадах соціальної складової сучасного екуменізму, тобто руху за інтеграцію, консолідацію церков в суспільно-політичних питаннях, а також на ґрунті чітко окреслених та виписаних законодавчо відносин між державними інституціями та представниками всіх конфесій та релігійних течій.

Тема 6. Правові засади паритетної демократії в Україні

Правові акти, що регулюють функціонування громадянського суспільства та його відносини з державою. Три блоки законодавчої бази паритетної демократії в Україні: міжнародні документи, ратифіковані Україною; конституційне регулювання гендерних, національних, релігійних відносин; комплекс загальних та галузевих вітчизняних законів та підзаконних нормативно-правових актів в сфері прав людини.

При вивченні даної теми необхідно: з'ясувати складові правової бази для формування паритетної демократії в Україні, визначити три блоки законодавства, встановити етапи розвитку законодавства, що забезпечили становлення принципу паритетності в українському суспільстві.

Політико-правову базу для формування паритетної демократії можна поділити на такі компоненти:

- а) правові акти, що регулюють функціонування громадянського суспільства та його відносини з державою;
- б) три блоки законодавства (міжнародні, конституційні та комплекс загальних і галузевих нормативно-правових актів), що регулюють гендерні, національні та релігійні відносини у нашому суспільстві.

Етапи розвитку законодавства про громадянське суспільство: закладення політико-правових та економічних підвалин формуван-

ня дієздатного громадянського суспільства; зміцнення громадянського суспільства в Україні та формування початкової моделі його взаємодії з державою; зміна існуючої моделі взаємодії, перехід на її якісно новий рівень.

Останній етап починається з 2004 р. коли було прийнято такі нормативно-правові акти, що значно розширили можливості впливу громадянського суспільства на державу:

- указ Президента України «Про забезпечення умов для більш широкої участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» 2004 р.;
- Порядок сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади у 2008 р.;
- Постанова КМУ «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» 2010 р.;
- Закон України «Про громадські об'єднання» 2012 р.;
- указ Президента України «Питання сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні», яким було утворено Координаційну раду з питань розвитку громадянського суспільства як допоміжний орган при Президентові України, що розробила Стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні 2012 р.;
- розпорядження уряду «Про схвалення плану дій з впровадження в Україні Ініціативи «Партнерство «Відкритий Уряд»» 2012 р. тощо.

До *міжнародних актів*, що закріплюють принцип паритетності можна віднести:

- Загальну декларацію прав людини 1948 р. (ст. ст. 1 та 2: «люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах» і мають володіти всіма правами та свободами, проголошеними у Декларації «без будь-яких відмінностей у відношенні... національності, віросповідання, статі»; ст. 21 – право кожного «брати участь у керуванні своєю країною» та «право рівного доступу до державної служби у своїй країні»);
- Міжнародні конвенції ООН (Конвенція про політичні права жінок 1952 р., Конвенція про рівне винагородження чоловіків і жінок за працю рівної цінності 1951 р., Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти 1960 р., Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації жінок 1979 р. тощо);

- Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (ст. 2) та Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (ст. 2) 1966 р. та інші.

До *регіональних актів* належать прийняті Радою Європи Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., Європейська соціальна хартія (переглянута) 1996 р., Рамкова конвенція про захист національних меншин 1995 р. та інші.

Серед *конституційних положень* слід звернути увагу на положення ст.ст. 23, 24, 35, 36, 38, 51 тощо.

Третій блок складають такі документи:

- Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» 1991 р.;
- Декларація прав національних меншин 1991 р.;
- Закон України «Про національні меншини в Україні» 1992 р.;
- Програма інтеграції України до Європейського Союзу 2000 р.;
- Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» 2005 р.;
- Державна програма з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року» 2006 р., що діє і понині;
- Постанова КМУ «Про консультативно-дорадчі органи з питань сім'ї, гендерної рівності, демографічного розвитку та протидії торгівлі людьми» 2007 р.;
- Закон України «Про засади державної мовної політики» 2012 р. і т. п.

Тема 7. Інституційні механізми запровадження паритетної демократії

Міжнародні інститути. ООН та її структурні підрозділи. Неурядові міжнародні організації, що здійснюють моніторинг дотримання прав та свобод у світі. Регіональні (європейські) інститути: Рада Європи, ОБСЄ. Національний інституційний механізм впровадження паритетної демократії та його складові.

При підготовці до теми необхідно розглянути три рівні інституційного механізму запровадження паритетної демократії: між-

народні, регіональні (європейські) та національні державні та неурядові інститути.

Міжнародні інститути представлені переважно ООН та її структурними підрозділами: Економічною і соціальною радою ООН та створеними нею Комісією з прав людини та Комісією з положення жінок; Комітетом з прав людини, Комітетом з економічних, соціальних і культурних прав, Комітетом з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок.

Спеціалізовані установи ООН включають: Управління Верховного комісара ООН у справах біженців; Міжнародну організацію праці, МОП; Організацію ООН з питань освіти, науки, культури, ЮНЕСКО; Всесвітню організацію охорони здоров'я, ВООЗ та Структуру «ООН-жінки».

Всі означені організації в рамках своїх повноважень здійснюють захист прав людини, незалежно від статі, національної приналежності та віросповідання, а також сприяють розвитку демократичних заasad в країнах-членах ООН та розвитку громадянського суспільства.

Провідною неурядовою міжнародною організацією, що здійснює моніторинг дотримання прав та свобод у світі є Human Rights Watch.

Регіональні (європейські) інститути представлені Радою Європи (в структурі якої діє Керівний комітет Ради Європи з питань рівності між жінками і чоловіками) та ОБСЄ (якою був прийнятий комплекс документів, що стосуються прав людини, «людського виміру» у рамках панєвропейського співробітництва).

Національний інституційний механізм впровадження паритетної демократії включає:

- державні органи (Президент України, Верховна Рада України Кабінет Міністрів України та вся вертикаль виконавчої влади, правоохоронні органи, Конституційний суд та суди загальної юрисдикції);
- недержавні організації (громадські ради при обласних державних адміністраціях, Всеукраїнська Рада Церков та релігійні організації, культурно-освітні центри національних меншин, кризові центри для жінок або чоловіків, центри гендерних досліджень та ін.);
- політичні партії.

Провідний інститут з забезпечення гендерної рівності, відповідно до законодавства України – Міністерство соціальної політики.

Основний інститут, що сприяє міжнаціональному діалогу – Асоціація національно-культурних об'єднань України, її мета – забезпечення прав національних меншин на рівні європейських та міжнародних стандартів в Україні.

Провідним інститутом налагодження міжконфесійної взаємодії є *Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій*, яка була утворена у грудні 1996 року, як представницький міжконфесійний консультативно-дорадчий орган з метою об'єднання зусиль Церков і релігійних організацій з духовного відродження України, координації міжцерковного діалогу як в Україні, так і за її межами, участі в розробці проектів нормативних актів з питань державно-конфесійних відносин, здійснення комплексних заходів добродійного характеру.

Основні завдання Ради:

- обговорення актуальних питань релігійного життя та підготовка взаємоузгоджених пропозицій з вдосконалення чинного законодавства щодо свободи совісті та релігійних організацій;
- об'єднання зусиль релігійних організацій у добродійній діяльності;
- сприяння міжконфесійному взаєморозумінню та злагоді;
- активізація участі релігійних організацій у духовному відродженні України, зміцненні гуманістичних засад суспільства;
- організація та проведення конференцій, семінарів, нарад тощо з питань духовності, застосування і додержання законодавства про свободу совісті та релігійні організації;
- сприяння всебічному висвітленню релігійного життя в Україні засобами масової інформації.

Тема 8. Практика досягнення паритету суб'єктів політичного процесу в Україні

Рівні можливості представництва на виборних та призначуваних посадах: дисбаланс теорії і практики. Проблеми досягнення балансу в законотворчому процесі. Міжнародні інститути моніторингу дотримання рівності в складі вищих органів державної влади. Ступінь реалізації конституційних гарантій рівності незалежно від статі, національної приналежності, релігійних переконань в різних суспільно-економічних сферах життя суспільства.

При вивченні даної теми необхідно проаналізувати ключові показники паритетної демократії на вітчизняному ґрунті: рівні можливості представництва на виборних та призначуваних посадах, представництво у парламенті, а також рівні права та рівні можливості для участі у суспільному житті та політиці всіх громадян, незалежно від статі, національної належності та віросповідання.

Україна багатонаціональна, поліетнічна держава. За роки незалежності в Україні створені політико-правові підвалини державної національної політики, яка будується на принципах рівності політичних, соціальних, культурних прав і свобод усіх громадян.

Право національних меншин на розвиток своєї культури реалізовується в Україні шляхом створення релігійних організацій, відкриття культурно-освітніх закладів, в тому числі з рідною мовою викладання, а також шляхом проведення різноманітних культурно-розважальних заходів, під час яких громадськість знайомиться з національними традиціями національних меншин.

На сьогодні в Україні створені та активно діють понад 780 національно-культурних товариств. Найчисельніші з них: російське, єврейське, польське, угорське, грецьке, болгарське. Всі вони входять до Асоціації національно-культурних об'єднань України.

Міжконфесійна взаємодія. Після проголошення незалежності на початку 1990-х років поліконфесійність отримала правове закріплення, і сьогодні релігійна палітра нашої держави налічує понад 100 різних конфесій, церков, деномінацій, напрямів і течій.

За роки незалежності України релігійна мережа зросла більш, ніж у два рази (з 13217 до 32186 релігійних організацій). Питаннями подальшого розвитку Церкви займаються 300 духовних центрів та управлінь. Проблеми кадрового забезпечення священнослужителів практично вирішені завдяки роботі 175 вищих і середніх духовних навчальних закладів (їх чисельність за останні роки зросла в 9,5 разів). Збільшилася кількість місій і братств – їх налічується 385, що в 18,8 рази більше, ніж на початку 1992 року.

Згідно з офіційними даними державної реєстрації станом на 1 січня 2007 року в країні налічувалося 31227 зареєстрованих релігійних організацій та 1836 офіційно не зареєстрованих організацій, але інформують державні органи про свою діяльність.

Позитивними тенденціями міжконфесійної взаємодії є: істотні зрушення в міжконфесійних відносинах у бік налаштованос-

ті конфесій на толерантність, терпимість до опозиції; готовність більшості конфесій до конструктивного діалогу і переговорів з проблем, які можуть породжувати ускладнення і загострення між-конфесійних відносин.

Негативні тенденції: невирішеність проблеми єдності православ'я; остаточно незавершений розподіл культових споруд і майна; наявність ряду законодавчих та нормативно неврегульованих питань, які породжують міжконфесійну конфліктність (проблема почергового богослужіння, ненадання релігійним організаціям землі у постійне користування); забезпечення однакового ставлення держави до конфесій; політизація (явна або латентна) частини церков, релігійних організацій; втручання політичної складової у внутрішньоцерковні відносини, що ставить конфесії в нерівні умови та ін.

Найбільший дисбаланс в Україні спостерігається в *гендерному аспекті* паритетної демократії. Тут він носить форму відносного припинення прав як жінок, так і чоловіків. Розглянемо його щодо кожної з трьох складових паритетної демократії.

В державному управлінні існує суттєвий перекис у бік чоловіків. Встановлено, що частка жінок у складі уряду в Україні за час незалежності коливалась від 0 до 6,3 %. Серед керівників-службовців жінки складають 66,9 %, проте у першій категорії їх у п'ять разів менше ніж у шостій. Аналогічна ситуація виявлена і в органах місцевого самоврядування, де доля жінок становить від 12 % на обласному рівні, до 51 % на рівні сільських рад. Тобто чим вище рівень посад, тим менше жінок.

Встановлені психологічні особливості керівників різних статей та визначені переваги жіночого стилю лідерства (демократичність, готовність до співпраці та делегування повноважень тощо), останні дослідження у галузі психології свідчать про вищу продуктивність праці саме жінок-керівників.

За показником жіночої участі у законодавчому процесі, за результатами проведеного Міжпарламентським Союзом моніторингу, Україна належить до країн з безумовним домінуванням чоловіків та посідає станом на початок 2015 р. 101 місце у світі зі 174 можливих.

В економічній сфері дисбаланс також стосується прав жінок: їх заробітна плата складає близько 73 % зарплатні чоловіків за той самий труд; їм складніше працевлаштуватися через небажання роботодавців оплачувати декретні відпустки та ін.

Однак, є сфери, в яких саме чоловіки потребують захисту. Це, перш за все – права батьків. Лише нещодавно вони також отримали право брати відпустку по догляду за дитиною.

Тема 9. Механізм соціального партнерства держави та інститутів громадянського суспільства як основа паритетної демократії

Сутність та зміст поняття «соціальне партнерство». Інституційні структури, що забезпечують взаємодію державних органів виконавчої влади з громадянським суспільством. Процедури взаємодії держави та громадянського суспільства: слухання, діалог, партнерство та інші. Громадський контроль як форма становлення партнерських відносин держави і інститутів громадянського суспільства. Громадські Ради та їх функція в рамках моделі соціального партнерства держави з соціумом.

При підготовці до теми слід вивчити наступні питання: сутність соціального партнерства; правові підстави соціального партнерства держави та громадянського суспільства; інституційні структури взаємодії держави та громадянського суспільства; організаційні процедури взаємодії держави та громадянського суспільства; громадський контроль та роль у ньому громадських рад.

Соціальне партнерство являє собою форму соціальної взаємодії різноманітних державних органів та інститутів громадянського суспільства, яка дозволяє їм вільно виражати свої інтереси і знаходити цивілізовані способи їх гармонізації та реалізації.

Соціальне партнерство розглядають в двох вимірах:

- як сферу соціально-трудових відносин – це система взаємозв'язків між найманими працівниками, трудовими колективами, професійними спілками – з одного боку, роботодавцями та їх об'єднаннями – з другого, і державою та органами місцевого самоврядування – з третього. Такі взаємозв'язки полягають у взаємних консультаціях, переговорах і примирних процедурах на взаємоузгоджених принципах з метою дотримання прав та інтересів працівників, роботодавців і держави;

- як форму соціальної взаємодії, метою якої є досягнення згоди між різними інститутами суспільства щодо вирішення актуальних соціальних проблем і перспективних завдань.

Незважаючи на той факт, що для формування ефективної системи соціального партнерства в Україні склалися всі необхідні умови, а саме: здійснився перехід до ринкових форм господарювання; сформувався клас підприємців; розроблена правова основа для розвитку соціального партнерства; держава виступає в якості посередника у відносинах між працівниками і роботодавцями; для представництва і захисту інтересів працюючих є профспілки тощо, вона є недосконалою.

Соціальне партнерство як форма соціальної взаємодії між різними інститутами суспільства передбачає налагодження діалогу громадянського суспільства та держави.

Саме продуктивний діалог між громадськими об'єднаннями та владою може забезпечити право участі громадян у процесі прийняття рішень з питань, які мають для них важливе значення. Проте отримати таке право може лише той, хто реально відстоює найважливіші інтереси громадськості, вступає у відкритий діалог із владою. Лише в такому разі можна говорити про ефективне й паритетне поєднання державних ініціатив та громадської участі.

Співпраця органів державної влади із громадськістю відбувається за допомогою таких *процедур*: інформування; консультації (очні й телефонні, відповіді на письмові запитання, «гарячі лінії» тощо); формування дорадчих комітетів; громадські слухання, метою яких є інформування широких кіл громадськості, вільне обговорення різних точок зору на проблеми, ухвалення компромісних, взаємоприйнятних рішень; круглі столи; неформальні зустрічі; громадська освіта; референдум; консультаційні та координаційні ради.

Найбільш продуктивна форма безпосередньої участі громадськості в політичному житті – *діяльність громадських рад* – консультативно-дорадчих органів, які створюються при центральних (міністерствах та ін.) та місцевих (обласних державних адміністраціях) органах державної влади. До роботи таких рад залучаються представники громадських організацій, наукових установ, представники органів державної влади та місцевого самоврядування, засобів масової інформації тощо.

За даними моніторингу Українського незалежного центру політичних досліджень, при органах української влади на кінець 2011 р. сформовано 563 громадських рад з 605 необхідних, тобто 93 %. На

рівні центральних органів виконавчої влади 39 % членів громадських рад складають представники громадських організацій, 32 % – профспілкових і бізнесових, 7 % – благодійних організацій. На рівні обласних держадміністрацій представниками громадських організацій є 67 % громадських рад, представниками благодійних організацій та професійних спілок – по 9 %. До їх складу входить приблизно 9 тисяч представників.

Такі ради є з'єднуючою ланкою у взаємодії інститутів держави та громадянського суспільства. Саме вони можуть побороти таке негативне явище в нашій державі як недовіра населення до влади.

Тема 10. Вдосконалення гендерної, національної та релігійної політики як стратегія впровадження в Україні моделі паритетної демократії

Вдосконалення законодавства та інститутів для подальшого розвитку політики рівних прав і можливостей та становлення паритетної демократії: гендерний, міжнаціональний та міжконфесійний аспект. Шляхи оптимізації взаємодії держави та громадянського суспільства. Основні напрямки державної політики підвищення рівня толерантності в Україні.

При вивченні даної теми необхідно проаналізувати сучасний стан дотримання принципу паритетності та сформулювати пропозиції по удосконаленню гендерної політики, етнонаціональної та міжконфесійної взаємодії, співпраці держави та громадянського суспільства, а також визначити напрямки державної політики підвищення рівня толерантності в Україні.

До першочергових завдань держави в сфері релігійних відносин слід віднести вирішення таких проблем: чітко визначити тип відносин між державою і Церквою, який передбачається заснувати (партнерство чи підпорядкованість); визначити модель державно-церковних відносин, яка повинна бути закріплена на законодавчому рівні; враховувати, що Церква (релігійна організація) впливає на політичні симпатії своїх прихильників; брати до уваги факт поліконфесійності українського суспільства.

Головними напрямками діяльності державних інституцій стосовно покращення стану українських поліконфесійних відносин в умовах мультикультурної політики (з врахуванням моментів екуменізму) можуть бути наступні заходи:

- приведення українського законодавства у повну відповідність до міжнародних стандартів у сфері релігійних відносин (у відповідності до вимог ст. 9 та ст. 11 Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод у світлі судової практики Європейського суду з прав людини, а також врахувати Керівні принципи для аналізу законодавства стосовно релігії чи віри, схвалені Парламентською асамблеєю ОБСЄ та Венеціанською комісією у 2004 р.);
- невтручання державних органів у внутрішньоцерковні справи, зокрема щодо створення єдиної помісної православної церкви, нав'язування певної єдиної організаційної структури;
- належне реагування правоохоронних органів на випадки розпалювання релігійної ворожнечі, вандалізму;
- проведення моніторингу не тільки загальнодержавного законодавства, а й нормативної бази місцевих органів влади та управління з метою виявлення та усунення положень, які можуть бути прямо або опосередковано дискримінаційними в сфері релігійних відносин;
- запровадження тренінгів, курсів з релігійної толерантності для працівників державних органів та представників засобів масової інформації;
- створення постійно діючих комісій для вирішення питань спільного зацікавлення (майно, пам'ятки культури, сім'я, освіта тощо) з представників уряду та представників релігійних організацій.

Етнонаціональні взаємини необхідно вдосконалювати крізь призм комплексного бачення ситуації та концептуального усвідомлення взаємопов'язаності таких елементів:

- правовий статус національних меншин є міцно переплетеним із повсюдним зростанням етнонаціональної свідомості окремих індивідів, народів, націй;
- закріплення особливих прав національних меншин, як доповнення до загальних прав людини й громадянина, не має обмежувати права українців;

- становлення та формування української політичної нації у пострадянську епоху буде тривалим і багатовимірним процесом, що вимагає системного розуміння статті 11 Конституції: «Держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин»;
- дієвою перешкодою перетворення побутової ксенофобії на масові погроми, убивства, мотивовані ідеологічно, повинні бути судові та правоохоронні органи, етнонаціональне законодавство без притаманних йому недоліків (нечіткості, невідзначеності, відсутності чи недостатності процесуальних форм реалізації).

З метою *подолання гендерної нерівності* в Україні необхідно: здійснити кроки до інтеграції гендерного підходу до учасників процесу ухвалення рішень; розробити стратегію здійснення внутрішньої політики держави з урахуванням гендерної перспективи; запровадити посади Уповноваженого по рівному статусу чоловіків і жінок, розширити мережу гендерних ресурсних центрів та кризових центрів, а також фінансувати їх діяльність з державного бюджету; запровадити здійснення кадрового забезпечення гендерної політики з використанням спеціальних механізмів залучення та участі жінок у державному управлінні а також в політичній сфері в цілому; внести деякі гендерно орієнтовані зміни до Закону «Про державну службу» та до Кримінального кодексу України.

Крім того, на сучасному етапі можливо введення в Україні гендерних квот або «м'якого квотування».

Формами прояву *громадянського суспільства* на сучасному етапі можуть бути як інститути, так і безпосередні акти самодіяльного населення, що з'являються у побутовому та громадському житті, в економічній, соціальній, духовній та політичній сферах, а також у суспільних (конструктивних) та антисуспільних (корпоративних, етнічних, територіальних та ін.) утвореннях. З двох головних соціальних суб'єктів – держави та населення – головну роль у формуванні громадянського суспільства нового, західноєвропейського типу на сучасному етапі відіграє держава, що провела необхідну початкову роботу у вигляді створення сприятливих для вдосконалення громадянського суспільства політико-правових умов.

Напрямки державної політики підвищення рівня толерантності в Україні:

1. у сфері державного управління – здійснювати системний моніторинг основних джерел, тенденцій виявів нетерпимості в Україні, розробити комплекс заходів сприяння високому рівню толерантності в українському суспільстві та протидії всім формам ксенофобії, нетерпимості, екстремізму;
2. у сфері культури та освіти концептуальною основою поряд з визнанням цінності культурної багатоманітності української політичної нації стало попередження культурної виключності, налагодження конструктивного міжкультурного діалогу та взаємодії усіх етнокультурних груп в українському суспільстві;
3. в інформаційній сфері – підвищення позитивного впливу засобів масової інформації на утвердження у суспільстві об'єднувальних цінностей, побудованих на пріоритеті громадянських засад і прав людини. Ефективним засобом популяризації ідей толерантності та міжетнічного розуміння є соціальна реклама;
4. у сфері зовнішньої політики – співпраця з міжнародними організаціями у питаннях попередження та подолання конфліктів на етнонаціональному ґрунті; врахування досвіду Європейського Союзу, ОБСЄ, ООН.

V. ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ І ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 2. Концепція паритетної демократії: сутність та передумови виникнення

1. Демократія: поняття, підходи до визначення. Основні теоретичні моделі демократії.
2. Сутність концепції паритетної демократії.
3. Сучасний зміст поняття «паритетна демократія» та основні напрямки формування моделі паритетної демократії.

Література: 10, 14, 18, 22, 26, 79, 173, 186, 198.

Тема 3. Гендерна рівність як базовий принцип паритетної демократії

1. Поняття гендерної рівності. Співвідношення рівності та відмінності. Фактори впливу на утвердження гендерної рівності (гендерні стереотипи, гендерні установки, гендерна ідентичність тощо).
2. Складові процесу становлення гендерної рівності: гендерна стратегія, гендерна політика, гендерна культура, гендерний індекс людського розвитку, гендерна соціалізація, гендерний баланс.
3. Інститути та індикатори гендерного розвитку.
4. Зарубіжний досвід досягнень в сфері гендерного паритету.

Література: 94, 5, 9, 113, 25, 185, 35, 79, 73, 77, 79, 29, 193.

Тема 4. Міжнаціональний діалог та національна толерантність як складова паритетної демократії

1. Поняття нації, теорії походження націй. Категорії «політична нація», «національна толерантність», «нульова толерантність», їх сутність, значення та проблеми впровадження.
2. Напрями національної стратегії та національної політики в сучасному світі.

3. Правова база розвитку національних відносин в сучасній Україні.
4. Національний діалог як умова формування засад паритетної демократії: складності і перспективи.

Література: 31, 32, 87, 99, 100, 115, 116, 117, 118, 123, 125, 127, 137, 140, 142, 150, 152, 158, 160, 162, 176, 177, 179.

Тема 5. Міжконфесійна взаємодія як елемент політичної взаємодії в умовах паритетної демократії

1. Поліконфесійний характер українського суспільства.
2. Правові засади релігійної політики сучасної України.
3. Значення релігійних відносин в становленні паритетної демократії.

Література: 85, 86, 89, 90, 93, 126, 128, 132, 133, 134, 143, 156, 168, 178.

Тема 6. Правові засади паритетної демократії в Україні

1. Міжнародні акти в сфері забезпечення паритетного представництва. Регіональне (європейське) законодавство щодо забезпечення рівності прав та можливостей.
2. Національні правові акти України щодо гендерного паритету.
3. Законодавство щодо паритету держави та громадянського суспільства.
4. Правова основа етнонаціонального паритету. Гарантії свободи віросповідання.

Література: 6, 15, 16, 21, 31, 32, 36, 40, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 53, 55, 56, 66, 68, 79, 167.

Тема 7. Інституційні механізми запровадження паритетної демократії

1. Міжнародні інститути, відповідальні за досягнення паритету.
2. Регіональні інституції забезпечення рівних можливостей.
3. Національні інститути паритетної демократії.
4. Інститути громадянського суспільства у подоланні дисбалансу прав та можливостей для людини.

Література: 5, 21, 29, 30, 45, 68, 71, 79, 88, 97, 96, 122, 139, 190.

Тема 8. Практика досягнення паритету суб'єктів політичного процесу в Україні

1. Ключові параметри паритетної демократії та їх вимір в Україні.
2. Сучасні досягнення на шляху до забезпечення рівного представництва на виборних посадах.
3. Рівні права та рівні можливості для участі у суспільному житті та політиці всіх громадян, незалежно від статі, національної належності та віросповідання.

Література: 8, 9, 21, 23, 28, 29, 33, 37, 45, 49, 54, 57, 66, 79, 104, 105, 106, 112, 114, 149, 152, 153, 162, 163.

Тема 9. Механізм соціального партнерства держави та інститутів громадянського суспільства як основа паритетної демократії

1. Поняття «соціального партнерства»: походження та значення терміну.
2. Процес становлення правової держави та формування інститутів громадянського суспільства в Україні.
3. Партнерство держави і суспільства: механізми співпраці – законодавство і практика.

Література: 13, 19, 24, 27, 34, 39, 47, 50, 54, 56, 76, 78, 84, 89, 131, 139, 152, 159, 172, 181, 182, 188, 189.

**Тема 10. Вдосконалення гендерної,
національної та релігійної політики
як стратегія впровадження в Україні
моделі паритетної демократії**

1. Шляхи вдосконалення інституційного механізму паритетної демократії.
2. Проблеми і напрямки вдосконалення правового механізму забезпечення паритетної демократії.
3. Запозичення зарубіжного досвіду впровадження політики рівних прав та можливостей як шлях побудови паритетної демократії в Україні.

**Література: 7, 9, 29, 33, 79, 85, 87, 89, 93, 103, 106, 117, 127, 128,
132, 134, 140, 158, 160, 163, 176, 178, 201.**

VI. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Тема 1. Вступ до курсу «Паритетна демократія».

Сучасне розуміння демократії

та основні теоретичні моделі демократії

Процес еволюції поняття демократії з часів античного світу.

Історичні форми демократії.

Головні елементи демократичного ладу, його межі і можливості в сучасних умовах.

Зміст основних фаз демократичного переходу.

Сутність концепції «третьої хвилі» демократизації.

Особливості посткомуністичної демократизації.

ЕО:

1. Які питання входять до предмету курсу «Паритетна демократія»?
2. Які методи використовуються при вивченні курсу?
3. З якими політологічними дисциплінами має зв'язки курс «Паритетна демократія»?
4. Які зарубіжні вчені досліджували питання, що відносяться до предмету курсу?
5. Хто з вітчизняних дослідників розробляв питання, які віднесені до предмету курсу?

ВТЗ:

1. Сутність, генеза, еволюція, структура та параметри паритетної демократії, прогресивний зарубіжний досвід та стан досягнення паритетного представництва в Україні на сучасному етапі, а також можливі шляхи запозичення зарубіжного досвіду для подальшого просування до паритетної демократії становлять _____ курсу «Паритетна демократія».
2. Знайомство студентів з основними поняттями, принципами і складовими паритетної демократії, з зарубіжною та вітчизняною практикою побудови такої моделі демократії – _____ курсу «Паритетна демократія».

ЗТЗ:

1. До завдань курсу «Паритетна демократія» не відносять:
 - а) з'ясування природи виникнення концепції паритетної демократії, встановлення змісту поняття «паритетна демократія» та її параметрів;

- б) аналіз зарубіжного досвіду впровадження гендерної політики як основи паритетної демократії;
 - в) дослідження наукового дискурсу з питання сутності політичної модернізації;
 - г) з'ясування політико-правової основи та дослідження інституційних механізмів паритетної демократії в Україні.
2. До методів навчальної дисципліни «Паритетна демократія» відносять:
- а) гносеологічний, історичний, порівняльний;
 - б) аналіз, синтез, індукція, дедукція;
 - в) математичний;
 - г) емпіричний, соціологічний.

Тема 2. Концепція паритетної демократії: сутність та передумови виникнення

Етимологія слова «паритет».

Зародження та еволюція поняття «паритетна демократія».

Розширення змісту поняття «паритетна демократія» на сучасному етапі розвитку політичного процесу та політичної науки.

Значення діяльності Комітету з рівності між чоловіками і жінками та Департаменту прав людини, що діють в структурі Ради Європи для становлення концепції паритетної демократії.

ЕО:

1. Дайте визначення паритетної демократії, виходячи з сутності концепції розробленої Комітетом з рівності між чоловіками і жінками та Департаментом прав людини, які діють в структурі Ради Європи у 1994 році.
2. Перерахуйте ключові параметри паритетної демократії.
3. Дайте визначення паритетної демократії, виходячи з сучасних широких трактувань її сутності.
4. Назвіть дві групи факторів, що стали передумовами становлення моделі паритетної демократії в світі.
5. Які питання розглядаються в рамках сучасних гендерних досліджень?

ВТЗ:

1. Рівність обох сторін при їх взаєминах; принцип рівноправного представництва сторін при розгляді будь-якого конфлікту, вирішення якого-небудь питання, що зачіпає інтереси обох сторін, і т. п. – це _____.
2. Рівне, рівноправне, однакове становище сторін (наприклад, рівне представництво сторін при веденні міжнародних переговорів або при розгляді трудових спорів і конфліктів) – це _____.

ЗТЗ:

1. Паритетна демократія передбачає:
 - а) гендерний паритет;
 - б) етнічний паритет;
 - в) соціальний паритет;
 - г) всі відповіді вірні.
2. Концепція паритетної демократії була розроблена Комітетом з рівності між чоловіками і жінками та Департаментом прав людини, які діють в структурі:
 - а) ОБСЄ;
 - б) Ради Європи;
 - в) ООН;
 - г) ЄС.
3. Формування та становлення паритетної демократії напряму залежить від стану реального досягнення в суспільстві:
 - а) майнової рівності;
 - б) гендерної рівності;
 - в) соціальної рівності;
 - г) расової рівності.
4. Що сприяло становленню моделі паритетної демократії:
 - а) боротьба жінок за свої права, що розгорнулась у XX ст. у західній Європі;
 - б) НТР;
 - в) розвиток теоретичних досліджень – поява та розвиток жіночих досліджень та їх трансформація у гендерні;
 - г) боротьба національних меншин за свої права.

Тема 3. Гендерна рівність як базовий принцип паритетної демократії

Сутність поняття «гендерна рівність», її складові.

Ключові елементи механізму становлення гендерної рівності.

Гендерні установки та стереотипи. Гендерна ідентичність та гендерна соціалізація. Гендерна політика, гендерна стратегія і тактика.

Гендерний індекс людського розвитку.

Провідні моделі гендерної політики.

Зарубіжний досвід забезпечення гендерного паритету.

Особливості та правові засади гендерної політики сучасної України.

ЕО:

1. Дайте визначення гендерної рівності.
2. Назвіть основні елементи механізму становлення гендерної рівності.
3. Назвіть основні напрями гендерної політики України.
4. Які фактори впливають на процес встановлення гендерної рівності в суспільстві?
5. Назвіть чотири провідних моделі гендерної політики, вироблені світовою практикою.
6. Які політико-правові акти закріплюють засади гендерної політики в сучасній Україні?

ВТЗ:

1. Система протекціоністських дій на основі протекціоністського законодавства, що дозволяють жінкам з різним соціальним досвідом і соціальним капіталом (розлученим, вагітним, з маленькими дітьми і (або) самотніми матерями і так далі) отримати реальні життєві шанси зробити професійну кар'єру, підвищити свій соціальний статус – це _____.
2. _____ являє собою систему волевиявлення двох статей – жінок і чоловіків у громадянському суспільстві як рівних у правах і можливостях, що законодавчо закріплені й реально забезпечені в усвідомленні політико-правових принципів, діях, розбудові суспільних і державних структур з урахуванням гендерних інтересів та потреб.

ЗТЗ:

1. Формування та реалізація якої політики стали основою паритетної демократії:
 - а) гендерної політики;
 - б) соціальної політики;
 - в) культурної політики;
 - г) національної політики.
2. Яка міжнародна організація здійснює моніторинг показників відсоткового співвідношення жінок та чоловіків у складі парламентів країн світу:
 - а) ООН;
 - б) Рада Європи;
 - в) Міжпарламентський союз;
 - г) ОБСЄ.
3. За індикаторами якого міжнародного індексу на сучасному етапі здійснюється моніторинг та оцінка рівня розвитку та ефективності гендерної політики держави на світовому та національному рівнях:
 - а) індекс розвитку людського потенціалу;
 - б) індекс глобального гендерного розриву;
 - в) індекс можливостей жінок;
 - г) індекс глобалізації.

Тема 4. Міжнаціональний діалог та національна толерантність як складова паритетної демократії

Категоріальний апарат національних відносин та національної політики.

Зарубіжний досвід вирішення національних конфліктів.

Українське законодавство в сфері національних відносин.

Специфіка національних традицій.

Вплив глобалізації на національні відносини.

Національний вимір паритетної демократії.

ЕО:

1. Дайте визначення поняття «нація».
2. Дайте визначення поняття «політична нація» та назвіть її відмінності від поняття «етнічна нація».

3. В чому полягає основний принцип функціонування багатонаціональної держави?
4. Дайте визначення поняття «національна політика».
5. Розкрийте зміст поняття «національна толерантність».
6. Назвіть основні проблеми національних відносин в Україні на сучасному етапі розвитку суспільства.

ВТЗ:

1. Форма правління, при якій представники певного етносу мають непропорційно велику кількість керівних посад у державі по відношенню до частки цього етносу серед усього населення держави і використовують своє становище для забезпечення привілеїв своєї етнічної групи за рахунок інших – це _____.
2. Держава, в якій жоден з народів, що проживають на її території, не має домінуючої позиції, де зберігається міжнаціональний паритет – це _____.

ЗТЗ:

1. Одним з механізмів підтримки стабільності політичної системи та забезпечення етнополітичної безпеки в багатонаціональних державах є:
 - а) гендерний дисбаланс у владі;
 - б) етнічний паритет у владі;
 - в) етнічний диспаритет у владі;
 - г) гендерна рівність у владі.
2. Однією з причин зниження легітимності влади в поліетнічній державі виступає:
 - а) етнічний паритет;
 - б) гендерний дисбаланс;
 - в) етнічний диспаритет;
 - г) гендерна рівність.
3. Яким терміном позначається наступне визначення: така система міжетнічних комунікацій, підтримувана державою, що дає можливість стабільного розвитку етнічних груп в соціальному просторі незалежно від їх чисельності, расової та мовної приналежності:
 - а) гендерний дисбаланс;
 - б) етнічний паритет;
 - в) етнічний диспаритет;
 - г) гендерна рівність.

Тема 5. Міжконфесійна взаємодія як елемент політичної взаємодії в умовах паритетної демократії

Роль релігії в суспільстві: концепції та трактовки.

Релігійно-державні відносини: зміни моделей.

Законодавство України в сфері релігійних відносин.

Чинники впливу на релігійні відносини – внутрішні та зовнішні фактори.

Міжконфесійне порозуміння та його роль в політичній стабільності.

Місце інститутів церкви в системі громадянського суспільства.

Роль релігійного чинника в становленні паритетної демократії.

ЕО:

1. Дайте характеристику поліконфесійного суспільства. Чи є Україна поліконфесійною країною?
2. Перерахуйте внутрішні та зовнішні чинники впливу на релігійні відносини в суспільстві.
3. Назвіть основні моделі взаємодії держави та церкви, які виокремив Р. Міннерат.
4. Який інститут функціонує в Україні, провідним завданням якого є налагодження релігійного порозуміння та співпраці? Представники яких конфесій представлені в його складі?
5. Назвіть основні проблеми в релігійних відносинах, наявні на сучасному етапі в Україні? Які, на Вашу думку, можливі шляхи їх вирішення?

ВТЗ:

1. Терпиме ставлення до догматів різних конфесій, релігійності з боку віруючих і невіруючих, представників різних конфесійних груп; рівне ставлення держави до всіх релігій і віросповідань – це _____.
2. Особливість віросповідання в межах певного релігійного вчення, а також об'єднання віруючих, які дотримуються цього віросповідання, називають _____.

ЗТЗ:

1. Які з перерахованих нижче факторів не можна віднести до негативних факторів, що загострюють відносини між конфесіями:

- а) суспільно резонансне православне міжконфесійне протистояння;
 - б) остаточно незавершений розподіл і перерозподіл культових споруд, майна;
 - в) забезпечення однакового ставлення держави до конфесій;
 - г) триваюча фактична політизація (явна або латентна) частини церков.
2. Що не можна віднести до конкретних негативних проявів, які ускладнюють міжконфесійні відносини:
- а) силові методи захоплення культових споруд, майна, інших приміщень;
 - б) ігнорування сторонами конфлікту рішень судів, недовіра до правових шляхів вирішення спірних питань;
 - в) збільшення числа прихожан у церкві;
 - г) конфесійна заангажованість ряду місцевих органів влади при прийнятті рішень, значущих для міжконфесійних відносин.
3. Яке положення щодо взаємовідносин держави та церкви не проголошено Конституцією України:
- а) відокремлення церкви (релігійних організацій) від держави,
 - б) відокремлення школи від церкви;
 - в) взаємообумовленість держави і суспільства як відносно самостійних суб'єктів;
 - г) виокремлення однієї з конфесій і визнання її єдиною офіційною в державі.

Тема 6. Правові засади паритетної демократії в Україні

Складові політико-правової основи паритетної демократії: гендерне законодавство, законодавство щодо взаємодії держави та громадянського суспільства, щодо етнонаціональних та релігійних питань.

Формування політико-правових основ становлення громадянського суспільства в Україні та побудови оптимальної моделі його взаємодії з державою.

Сучасна модель такої взаємодії та перспективи її зміни в умовах глобалізаційних процесів.

ЕО:

1. Назвіть три основні групи (рівні) нормативно-правових актів, що становлять базу для формування паритетної демократії в Україні.
2. Який міжнародний правовий акт називають «Жіночою конституцією»?
3. Назвіть основні етапи розвитку українського законодавства про громадянське суспільство.
4. Перерахуйте складові гендерного законодавства України.
5. В яких національних нормативних актах закріплені гарантії свободи віросповідання?
6. Які законодавчі акти лягли в основу закріплення етнонаціонального паритету в Україні?

ВТЗ:

1. Основним національним політико-правовим актом, в якому закріплений принцип гендерної рівності, а також визначені механізми її досягнення є _____.
2. Міжнародне співробітництво у сфері захисту прав жінок узагальнює такий політико-правовий акт, як _____.

ЗТЗ:

1. У чому полягає основна особливість зобов'язань, прийнятих державами в рамках Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ):
 - а) в необхідності обов'язкового виконання взятих зобов'язань;
 - б) в політичному характері зобов'язань;
 - в) в наявності санкцій за порушення зобов'язань;
 - г) в наявності матеріальних санкцій до країни-порушника зобов'язань.
2. Який політико-правовий акт є основоположним у питанні досягнення гендерної рівності у вітчизняному законодавстві:
 - а) Конституція України 1996 р.;
 - б) закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» 2005 р.;
 - в) Державна програма з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року;
 - г) указ Президента «Про вдосконалення роботи центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» 2005 р.

3. Які міжнародні політико-правові акти були розроблені Радою Європи:
- а) Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р.;
 - б) Європейська соціальна хартія (переглянута) 1996 р.;
 - в) Загальна декларація прав людини 1948 р.;
 - г) Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р.

Тема 7. Інституційні механізми запровадження паритетної демократії

Три рівні інституційного механізму, що забезпечує паритетне представництво в Україні.

Міжнародні інститути. ООН та його спеціалізовані структури, їх значення для становлення політико-правових та інституційних підвалин паритетної демократії в світі та Україні.

Рада Європи та ОБСЄ та їх значення для встановлення моделі паритетної демократії в європейському регіоні.

Національний механізм та його рівні: державні інститути та інститути громадянського суспільства у становленні паритетної демократії.

ЕО:

1. Назвіть три рівні інституційного механізму забезпечення паритетного представництва в Україні.
2. Які інститути належать до першого рівня інституційного механізму?
3. Назвіть європейські інститути, що мають значення для встановлення моделі паритетної демократії в регіоні.
4. Яка основна неурядова організація займається моніторингом дотримання прав та свобод у світі?
5. Назвіть інститути громадянського суспільства, що приймають участь у формуванні моделі паритетної демократії в Україні.

ВТЗ:

1. Регіональна європейська організація, яка прийняла комплекс документів, що стосуються прав людини, «людського виміру» у рам-

ках паневропейського співробітництва, особливістю зобов'язань якої є їх політичний характер – _____.

2. Структура ООН, яка об'єднала наявні ресурси і мандати чотирьох окремих підрозділів ООН, які займалися виключно питаннями гендерної рівності: відділу щодо поліпшення становища жінок Секретаріату; канцелярії Спеціального радника з гендерних питань та поліпшення становища жінок; міжнародного навчального та науково-дослідного інституту щодо поліпшення становища жінок; фонду ООН для розвитку в інтересах жінок, – носить назву _____.

ЗТЗ:

1. Яка неурядова організація займається моніторингом дотримання прав та свобод у світі, в структурі якої з 1990 року було створене Відділення з прав жінок:
 - а) ООН;
 - б) Human Rights Watch;
 - в) Рада Європи;
 - г) ЄС.
2. Який інститут є спеціально уповноваженим органом центральної виконавчої влади у галузі формування та впровадження гендерної політики в Україні:
 - а) Міністерство освіти і науки;
 - б) Міністерство юстиції;
 - в) Міністерство соціальної політики;
 - г) парламент.
3. Які інститути є з'єднуючою ланкою при взаємодії інститутів держави та громадянського суспільства:
 - а) місцеві державні адміністрації;
 - б) органи місцевого самоврядування;
 - в) громадські ради;
 - г) уряд.

Тема 8. Практика досягнення паритету суб'єктів політичного процесу в Україні

Паритет в законотворчому процесі в Україні на сучасному етапі та в історичній ретроспективі.

Місце України у рейтингу країн, розробленому Міжпарламентським Союзом на основі рівня представництва жінок та чоловіків в законотворчому процесі та у вищих органах державної влади.

Проблеми гендерного, національного чи релігійного насильства.

Ступінь досягнення паритетного представництва на різних рівнях державного управління.

Подолання гендерного, релігійного та міжнаціонального дисбалансу в різних сферах суспільного життя.

ЕО:

1. За якими параметрами слід здійснювати оцінку стану досягнення етнічного, релігійного та гендерного паритету в Україні?
2. На який інститут було покладено проведення гендерної експертизи українського законодавства?
3. Який інститут є спеціально уповноваженим органом центральної виконавчої влади у галузі формування та впровадження гендерної політики в Україні?
4. Який інститут є провідним в Україні для налагодження міжконфесійних відносин?
5. Що слід розуміти під гендерним, національним та релігійним насильством?

ВТЗ:

1. Непропорційна представленість соціальних і культурних ролей обох статей (а також уявлень про них) у різних сферах життя – це _____.
2. Система протекціоністських дій на основі протекціоністського законодавства, що дозволяють жінкам з різним соціальним досвідом і соціальним капіталом (розведеним, вагітним, з маленькими дітьми і (або) самотніми матерями і так далі) отримати реальні життєві шанси зробити професійну кар'єру, підвищити свій соціальний статус – це _____.

ЗТЗ:

1. Який з перерахованих нижче механізмів не є складовою національного механізму паритетної демократії:
 - а) інституційний механізм;
 - б) політичний механізм;
 - в) правовий механізм;
 - г) регіональний механізм.

2. До якої групи країн відноситься Україна за рівнем представництва жінок та чоловіків у парламенті:
 - а) країн-лідерів (30-45 % жінок-парламентаріїв);
 - б) гендерно-перспективних країн (15-30 %);
 - в) країн з високою гендерною диспропорцією (10-14,9 %);
 - г) країн світу з безумовним домінуванням чоловіків (5-9,9 %).
3. В сфері державної служби наявна тенденція, що стосується рівня досягнення гендерної рівності: якщо серед загальної кількості державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування домінують жінки, то із просуванням по службі їх питома вага:
 - а) стрімко зменшується;
 - б) стрімко збільшується;
 - в) не змінюється.

Тема 9. Механізм соціального партнерства держави та інститутів громадянського суспільства як основа паритетної демократії

Розуміння терміну «соціальне партнерство».

Правова держава та громадянське суспільство: сутність понять.

Паритет взаємодії держави і суспільства: законодавство та суспільна практика. Нові форми взаємодії, запроваджені в Україні: громадський контроль, громадські слухання, громадські ради тощо.

ЕО:

1. Які підходи до розуміння сутності категорії «соціальне партнерство» існують в сучасній науці?
2. Розкрийте сутність соціального партнерства як сфери соціально-трудових відносин.
3. В чому полягає сутність соціального партнерства як форма соціальної взаємодії?
4. Які процедури та інститути передбачає громадський контроль?
5. Які завдання покладено на громадські ради?

ВТЗ:

1. Постійно діючий колегіальний виборний консультативно-дорадчий орган, основним завданням якого є створення умов для реалізації громадянами конституційного права на участь в управлінні державними справами; здійснення громадського контролю за діяльністю органів виконавчої влади; сприяння врахуванню органом виконавчої влади громадської думки під час формування та реалізації державної політики – це _____.
2. Найбільш формалізована і структурована форма роботи з громадськістю, метою якої є інформування широких кіл громадськості, вільне обговорення різних точок зору на проблеми, ухвалення компромісних, взаємоприйнятних рішень, носить назву _____.

ЗТЗ:

1. Які інститути є з'єднуючою ланкою при взаємодії інститутів держави та громадянського суспільства:
 - а) місцеві державні адміністрації;
 - б) органи місцевого самоврядування;
 - в) громадські ради;
 - г) уряд.
2. Які процедури не відносяться до конструктивних форм співпраці органів державної влади з громадськістю:
 - а) інформування;
 - б) консультації;
 - в) громадські слухання;
 - г) акції громадської непокори.
3. Які функції виконує діалог з громадськістю:
 - а) аналітико-прогностична;
 - б) інституційна;
 - в) планування і координування;
 - г) управління та підпорядкування.

Тема 10. Вдосконалення гендерної, національної та релігійної політики як стратегія впровадження в Україні моделі паритетної демократії

Наявні прогалини в законодавстві, що перешкоджають встановленню паритетної демократії в Україні.

Шляхи запозичення зарубіжного досвіду інституційного та політико-правового забезпечення дотримання принципу паритетності.

Можливості запозичення інститутів та процедур, що були вироблені світовим співтовариством (омбудсмен, спеціальні комітети та департаменти, квотування, моніторинг тощо).

ЕО:

1. Які політико-правові механізми можливо запозичити у зарубіжних країн для забезпечення дотримання принципу паритетності в Україні?
2. Які інституційні механізми Україна може запозичити у Європи для налагодження діалогу держави та громадянського суспільства?
3. Перерахуйте фактори, що сприяють становленню громадянського суспільства в Україні.
4. Назвіть чотири механізми введення гендерних квот, вироблені світовою практикою.
5. Розкрийте сутність поняття «м'яке квотування».

ВТЗ:

1. Один із шляхів досягнення гендерного балансу, який на практиці означає, що у всіх ключових сферах, а саме при призначенні на суспільно значущі й помітні, а також на високооплачувані посади, при вступі до вищих навчальних закладів, при висуванні кандидатів до органів влади, при відзначенні державними нагородами і так далі, за інших рівних умов перевага віддається жінкам – це _____.
2. Участь у конкурсі на займання тих чи інших керівних посад у державі осіб обох статей – це _____.

ЗТЗ:

1. Який з перерахованих фактів свідчить про формування в Україні інститутів громадянського суспільства?
 - а) запровадження громадських рад;

- б) проведення перепису населення;
 - в) створення товариств захисту прав споживачів;
 - г) проведення єдиного державного іспиту для випускників шкіл.
2. Які заходи не можна віднести до напрямів побудови соціальної правової держави і громадянського суспільства в Україні в політичній сфері:
- а) закріплення багатопартійності;
 - б) дозвіл політичній партії чи громадській організації привласнювати собі право здійснювати державну владу;
 - в) проведення виборів на реальній багатопартійній основі;
 - г) створення державою на основі закону рівних умов для діяльності політичних партій, інших об'єднань громадян.
3. Які заходи передбачає механізм «м'якого» квотування:
- а) резервування місць у парламенті для осіб певної статі;
 - б) обов'язкова участь у конкурсі на заміщення посад керівників всіх рівнів представників обох статей;
 - в) визначення мінімального відсотку представників серед членів політичної партії у її статуті;
 - г) визначення мінімального відсотку представників серед членів політичної партії у виборчому законодавстві.

VII. РЕКОМЕНДОВАНІ ТЕМИ РЕФЕРАТІВ

1. Демократія як політична ідея і політична практика.
2. Багатозначність сучасних підходів до трактування сутності демократії.
3. Теорії демократії (колективістські теорії, ліберальні й елітарні концепції, плюралістична теорія, ідентитарні та конкурентні теорії, теорія партисіпаторної демократії).
4. Значення руху жінок за свої права для становлення принципу паритетного представництва жінок та чоловіків в державному управлінні.
5. Роль міжнародних організацій в становленні поняття «паритетна демократія».
6. Гендерні, національні, релігійні стереотипи українського суспільства.
7. Поняття та основні напрямки гендерної політики.
8. Поняття і основні напрями національної політики України.
9. Поняття і основні напрями релігійної політики України.
10. Індекс розвитку людського потенціалу (Human Development Index, HDI): поняття та напрями вимірювання.
11. Досягнення у гендерній сфері провідних держав Світу.
12. Акти ООН щодо забезпечення паритету.
13. Роль політико-правових актів Ради Європи у забезпеченні паритетного представництва.
14. Роль інститутів громадянського суспільства у просуванні до паритетної демократії.
15. Рада Європи та ОБСЄ та їх роль у формуванні політико-правового механізму політики рівних прав та можливостей.
16. Гендерна мапа як джерело інформації щодо забезпечення паритету жінок та чоловіків
17. Гендерна експертиза вітчизняного законодавства як необхідна передумова вдосконалення гендерної політики.
18. Інститут уповноваженого з прав людини в світовій практиці та ефективність його функціонування в Україні.
19. Національні конфлікти та шляхи їх подолання.
20. Релігійні конфлікти, їх причини, наслідки.
21. Правова держава і громадянське суспільство: модель співпраці.

VIII. ПИТАННЯ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ З КУРСУ

1. Об'єкт та предмет дослідження навчальної дисципліни «Паритетна демократія». Завдання та методологія курсу.
2. Визначення демократії, її сучасний зміст.
3. Ключові інститути демократії.
4. Демократія як політична ідея і політична практика.
5. Багатозначність сучасних підходів до трактування сутності демократії.
6. Нормативний і емпіричний підходи до визначення демократії.
7. Демократія як принцип устрою будь-яких недержавних (у тому числі міжнародних) організацій.
8. Демократія як світоглядний ідеал і діяльність різних демократичних організацій (політичних партій, соціальних рухів), якімагаються його здійснення.
9. Демократія як політична форма організації суспільства, основу якої становить певна система інститутів, способів формування і методів здійснення влади.
10. Основні теорії та моделі демократії.
11. Сутність концепції паритетної демократії.
12. Ключові параметри паритетної демократії.
13. Передумови становлення моделі паритетної демократії.
14. Феміністський рух та його значення для становлення концепції паритетної демократії.
15. Гендерні дослідження як передумова становлення моделі паритетної демократії.
16. Сучасний зміст поняття «паритетна демократія».
17. Поняття гендерної рівності. Співвідношення понять «рівності» і «відмінності» статей.
18. Гендерна політика як основа паритетної демократії: поняття та основні напрямки.
19. Етапи формування та принципи реалізації гендерної політики.
20. Провідні моделі гендерної політики, вироблені світовою спільнотою.
21. Скандинавська модель гендерної політики: загальна характеристика.
22. Складові процесу становлення гендерної рівності: гендерна стратегія, гендерна ідеологія, гендерна культура.
23. Гендерні індикатори Індексу розвитку людського потенціалу.

24. Фактори, що впливають на процес встановлення гендерної рівності (гендерні стереотипи, гендерні установки, гендерна ідентичність).
25. Гендерні конфлікти, насильство в сім'ї.
26. Гендерна мапа як джерело інформації щодо забезпечення паритету жінок та чоловіків.
27. Гендерна статистика в Україні та шляхи підвищення її ефективності.
28. Гендерна експертиза вітчизняного законодавства як необхідна передумова вдосконалення гендерної політики.
29. Індекс розвитку людського потенціалу (Human Development Index, HDI): поняття та напрями вимірювання.
30. Політична нація та роль цього поняття для впровадження паритетної демократії.
31. Категорії «політична нація», «національна толерантність», «нульова толерантність», їх сутність, значення та проблеми впровадження.
32. Напрями національної стратегії та національної політики в сучасному світі.
33. Національний діалог як умова формування засад паритетної демократії: складності і перспективи.
34. Вплив глобалізації на національні відносини та впровадження ідей паритетної демократії.
35. Національні конфлікти та способи їх вирішення.
36. Українське законодавство в сфері національних відносин.
37. Релігійні розколи та їх вплив на політичну культуру українського суспільства.
38. Значення релігійних відносин в становленні паритетної демократії.
39. Релігія як чинник зовнішнього впливу на політику.
40. Національне законодавство в сфері релігійних відносин.
41. Проблеми гендерного, національного чи релігійного насильства в світі та в Україні.
42. Міжнародні акти в сфері забезпечення паритетного представництва.
43. Регіональне (європейське) законодавство щодо забезпечення рівності прав та можливостей.
44. Національні політико-правові акти України щодо гендерного паритету.

45. Політико-правова основа етнонаціонального паритету.
46. Законодавство щодо паритету держави та громадянського суспільства.
47. Гарантії свободи віросповідання.
48. Акти ООН щодо забезпечення паритету.
49. Роль політико-правових актів Ради Європи у забезпеченні паритетного представництва.
50. Гендерне законодавство та його складові.
51. Міжнародні інститути, відповідальні за досягнення паритету.
52. Регіональні інституції, метою яких є подолання асиметрії.
53. Національні інститути паритетної демократії
54. Інститути громадянського суспільства у подоланні дисбалансу представництва у владі.
55. Рада Європи та ОБСЄ та їх роль у формуванні політико-правового механізму політики рівних прав та можливостей.
56. Всеукраїнська Рада Церков та її роль в досягненні паритетної демократії.
57. Досвід Скандинавських країн в досягненні гендерного паритету.
58. Гендерна політика в країнах США та інших країн.
59. Поліетнічність українського суспільства: проблеми та перспективи в умовах глобалізації.
60. Поліконфесійність українського суспільства: проблеми та шляхи їх розв'язання.
61. Інститут уповноваженого з прав людини та можливості його використання для реалізації засад паритетної демократії в Україні.
62. Поняття «соціального партнерства»: походження та значення терміну.
63. Процес становлення правової держави та формування інститутів громадянського суспільства в Україні.
64. Партнерство держави і суспільства: механізми співпраці – законодавство і практика.
65. Громадська експертиза та громадський контроль як умови паритету держави та суспільства.
66. Соціальна держава як основа соціального діалогу і соціального партнерства.
67. Ключові параметри паритетної демократії та їх вимір в Україні.
68. Сучасні досягнення на шляху до забезпечення рівного представництва на виборних посадах в Україні.

69. Паритет в законотворчому процесі в Україні на сучасному етапі та в історичній ретроспективі.
70. Гендерні, національні та релігійні стереотипи українського суспільства та їх зміни в процесі демократизації.
71. Питання паритету в програмах основних політичних партій України.
72. Роль громадських організацій в запровадженні паритетної демократії.
73. Подолання національних та релігійних конфліктів – шлях до суспільної злагоди та паритетної демократії.
74. Шляхи запозичення зарубіжного досвіду інституційного та політико-правового забезпечення дотримання принципу паритетності.
75. Проблеми і напрямки вдосконалення політико-правового механізму забезпечення паритетної демократії.
76. Основні напрями вдосконалення законодавства щодо моделі паритетної демократії в Україні.
77. Прогалини в законодавстві, що перешкоджають встановленню паритетної демократії в Україні.
78. Шляхи вдосконалення інституційного механізму паритетної демократії.
79. Гендерне квотування як крок на шляху до паритетної демократії.
80. Запозичення зарубіжного досвіду впровадження політики рівних прав та можливостей як шлях побудови паритетної демократії в Україні.
81. Міжпарламентський союз та його роль у моніторингу досягнення гендерної рівності.
82. Значення руху жінок за свої права для становлення принципу паритетного представництва жінок та чоловіків в державному управлінні.
83. Проблеми зовнішніх чинників впливу на процеси суспільної стабільності як перешкода становленню паритетної демократії.
84. Інституційні механізми впровадження гендерної політики.
85. Роль інститутів громадянського суспільства у просуванні до паритетної демократії.
86. Незалежні органи, спостережні комітети з забезпечення рівності, спеціальні посередницькі органи.
87. Омбудсмен та його значення для встановлення паритету у суспільстві: світова практика та українські реалії.

ІХ. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

ІХ. І. ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА

1. Айвазова С. Г. Гендерное равенство в контексте прав человека / С. Г. Айвазова. – М. : Эслан, 2001. – 76 с.
2. Антология гендерных исследований : сб. пер. / сост. и комментарии Е. И. Гаповой и А. Р. Усмановой. – Минск : Пропилеи, 2000. – 384 с.
3. Болотіна Н. Б. Соціальне законодавство України. Гендерна експертиза / Н. Б. Болотіна ; відп. ред. Т. М. Мельник. – К. : Логос, 2001. – 82 с.
4. Взаємодія держави та інститутів громадянського суспільства [Електронний ресурс] : Роз'яснення Мін'юсту України від 03.02.2011 р. / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0018323-11>
5. Впровадження гендерних підходів у діяльність органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування / Н. В. Грицяк, О. І. Кулачек, Т. Е. Василевська, В. В. Близнюк ; за заг. ред. І. В. Розпутенка. – К. : К. І. С., 2003. – 100 с.
6. Всеобщая декларация прав человека [Електронний ресурс] : Принята резолюцией 217 А (III) Генеральной Ассамблеи ООН от 10 декабря 1948 года. – Режим доступу : http://www.un.org/tu/documents/decl_conv/declarations/declhr.shtml
7. Гендер і державна політика / пер. з англ., упоряд. П. Ренкін. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2004. – 394 с.
8. Гендерна мапа України на 2000-2010 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://gender.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=136&Itemid=108&lang=ua
9. Гендерні аспекти державної служби : монографія / М. Пірен, Н. Грицяк, Т. Василевська, О. Іваницька ; за заг. ред. Б. Кравченка. – К. : Основи, 2002. – 335 с.
10. Грабовська І. Паритетна демократія [Електронний ресурс] / І. Грабовська. – Режим доступу : http://wcu-network.org.ua/ua/possessing-equal-rights/article/paritetna_demokratiya
11. Гражданское общество : теория, история, современность / отв. ред. З. Т. Голенкова. – М. : Ин-т социологии РАН, 1999. – 165 с.

12. Грачёв М. Н. Политическая коммуникация : от вещания к диалогу [Электронный ресурс] / М. Н. Грачёв // Права человека в диалоге культур : материалы международной научной конференции, 26-28 ноября, 1998. – М. : РГГУ, 1998. – С. 141 – 143. – Режим доступа : http://grachev62.narod.ru/Grachev/n27_98st.html
13. Громадянське суспільство в сучасній Україні : специфіка становлення, тенденції розвитку : монографія / за заг. ред. Ф. М. Рудича. – К. : Парламентське видавництво, 2006. – 412 с.
14. Даль Р. О демократии / Р. Даль. – М : Аспект Прес, 2000. – 208 с.
15. Декларация об искоренении насилия в отношении женщин [Электронный ресурс] : провозглашена резолюцией 48/104 Генеральной Ассамблеи ООН от 20 декабря 1993 года. – Режим доступа : http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/violence.shtml
16. Декларация ООН «Будущее, которого мы хотим» [Электронный ресурс]: принята на Конференции ООН по устойчивому развитию 20-22 июня 2012 года. – Режим доступа : <http://www.un.org/ru/documents/ods.asp?m=A/66/L.56>
17. Декларация тысячелетия ООН [Электронный ресурс] : принята резолюцией 55/2 Генеральной Ассамблеи от 8 сентября 2000 года. – Режим доступа : http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/summitdecl.shtml
18. Демократія. Антологія / Упорядник О. Проценко. – К. : Смолоскип, 2005. – XXVIII+1108 с.
19. Держава і громадянське суспільство в Україні: проблеми взаємодії : монографія / І. О. Кресіна, О. В. Скрипнюк, А. А. Коваленко та ін. ; НАН України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького ; за ред. І. О. Кресіної. – К. : Логос, 2007. – С. 127 – 128. – 314 с.
20. Ковалішина Н. П. Паритетна взаємодія органів державної влади й громадських організацій – запорука розвитку гендерної демократії в Україні / Н. П. Ковалішина // Зб. наук. пр. УАДУ. – 2001. – Вип. 2. – С. 214 – 222.
21. Конституція України від 28. 06. 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
22. Концепция паритетной демократии [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.daginfo.com/news/view/993.html>

23. Кормич Л. І. Гендерна складова ефективності державної політики / Л. І. Кормич // Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. – Одеса : Фенікс, 2010. – Вип. 39. – С. 9 – 17.
24. Кормич Л. І. Громадські об'єднання та політичні партії сучасної України / Л. І. Кормич, Д. С. Шелест. – К. : АВРІО, 2004. – 261 с.
25. Кормич Л. І. Категоріальний апарат аналізу гендерної політики України / Л. І. Кормич // Правове життя сучасної України : матеріали міжнародної наукової конференції професорсько-викладацького складу (Одеса, 20-21 квітня 2012 р.) / відп. за випуск д. ю. н. , проф. В. М. Дрьомін / Націон. ун-т «Одеська юридична академія». – Одеса : Фенікс, 2012. – Т. 1. – С. 209 – 211.
26. Кормич Л. І. Принципові засади паритетної демократії / Л. І. Кормич // Актуальні проблеми політики. – 2011. – Випуск 42. – С. 12 – 20.
27. Кравченко И. И. Концепция гражданского общества в философском развитии / И. И. Кравченко // Полис. – 1991. – № 5. – С. 128 – 138.
28. Левченко К. Б. Гендерна політика в Україні : визначення, формування, управління : монографія / К. Б. Левченко. – Харків : Вид-во нац. ун. внутр. справ, 2003. – 348 с.
29. Мельник Т. М. Гендерна політика в Україні / Т. М. Мельник. – К. : Логос, 1999. – 91 с.
30. Мельник Т. М. Міжнародний досвід гендерних перетворень / Т. М. Мельник. – К. : Логос, 2004. – 320 с.
31. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, від 16. 12. 1966 р. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_043
32. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, від 16. 12. 1966 р. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_042
33. Наумкіна С. М. Формування та розвиток гендерного середовища в умовах демократизації суспільства / С. М. Наумкіна // Часопис Київського університету права. – 2010. – № 3. – С. 321 – 322.
34. Нездуров А. Л. Взаимодействие органов власти и структур гражданского общества : возможные модели и их реализация в

- общественно-политической жизни современной России [Електронний ресурс] / А. Л. Нездюров, А. Ю. Сунгуров // Факторы развития гражданского общества и механизмы его взаимодействия с государством ; под ред. Л. И. Якобсона. – М. : Вершина, 2008. – С. 209 – 237. – Режим доступа : <http://do.gendocs.ru/docs/index-206253.html>
35. Нормативно-методичні основи гендерних перетворень. – К. : Мін-во України у справах сім'ї, молоді та спорту, 2005. – 256 с.
 36. Оніщенко Н. М. Європейський правовий вимір гендерно чутливої політики : монографія / Н. М. Оніщенко, О. В. Матвієнко, С. В. Береза, М. О. Томашевська. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького АН України, 2005. – 144 с.
 37. Організаційні та правові елементи інституційного механізму забезпечення гендерної рівності в Україні [Електронний ресурс] / кол. авт. : О. Пищуліна, С. Рябошапка, К. Левченко. – Запоріжжя : Друкарський світ, 2011. – 140 с. – Режим доступу : http://www.undp.org.ua/files/en_34968Institutional_mechanism_Gender.pdf
 38. Основи етнодержавознавства / І. Г. Оніщенко ; Європейський ун-т. – К. : Видавництво Європейського ун-ту, 2004. – 168 с.
 39. Петрова Л. А. Институты – посредники между органами власти и обществом: случай Санкт-Петербурга [Електронний ресурс] / Л. А. Петрова, А. Ю. Сунгуров. – Режим доступа : <http://rudocs.exdat.com/docs/index-482793.html>
 40. Питання сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні : Указ Президента України від 24. 03. 2012 р. № 32/2012 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 9. – С. 15. – Ст. 317.
 41. Про громадські об'єднання : Закон України від 22. 03. 2012 р. № 4572-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 1. – Ст. 1.
 42. Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією правоохоронними органами держави : Закон України від 19. 06. 2003 р. № 975-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 46. – Ст. 366.
 43. Про державну службу [Електронний ресурс] : Закон України від 16. 12. 1993 р. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3723-12>

44. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 р. № 2939-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 32. – Ст. 314.
45. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 8. 09. 2005 р. № 2866-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 52. – Ст. 561.
46. Про забезпечення умов для більш широкої участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики : Указ Президента України від 31. 07. 2004 р. № 854/2004 // Урядовий кур’єр від 05. 08. 2004. – № 146.
47. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики : Постанова Кабінету Міністрів України від 03. 11. 2010 р. № 996 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 84. – С. 36. – Ст. 2945.
48. Про засади державної політики України в галузі прав людини : постанова Верховної Ради України від 17. 06. 1999 р. № 757-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 35. – Ст. 303.
49. Про затвердження Державної програми з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 27. 12. 2006 р. № 1834 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 1. – С. 91. – Ст. 25.
50. Про затвердження плану заходів з впровадження Ініціативи «Партнерство «Відкритий Уряд»» [Електронний ресурс] : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18. 07. 2012 р. № 14-р / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/514-2012-p>
51. Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади : Постанова Кабінету Міністрів України від 05. 11. 2008 р. № 976 // Офіційний вісник України. – 2008. – № 86. – С. 100. – Ст. 2889.
52. Про затвердження Річної національної програми співробітництва Україна – НАТО на 2012 рік : Указ Президента України від 19. 04. 2012 р. № 273/2012 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 16. – С. 3. – Ст. 374.
53. Про захист прав людини і основоположних свобод [Електронний ресурс] : Конвенція Ради Європи від 04. 11. 1950 р. / Офіційний

сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004/para086#o86

54. Про консультативно-дорадчі органи з питань сім'ї, гендерної рівності, демографічного розвитку, запобігання насильству в сім'ї та протидії торгівлі людьми : Постанова Кабінету Міністрів України від 05. 09. 2007 р. № 1087 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 67. – С. 11. – Ст. 2574.
55. Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок [Електронний ресурс] : Конвенція ООН від 18. 12. 1979 р. / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_207
56. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21. 05. 1997 р. № 280/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 24. – Ст. 170.
57. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади : Указ Президента України від 09. 12. 2010 р. № 1085/2010 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 94. – С. 15. – Ст. 3334.
58. Про органи самоорганізації населення : Закон України від 11. 07. 2001 р. № 2625-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 48. – Ст. 254.
59. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19. 06. 2003 р. № 964-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.
60. Про підвищення соціального статусу жінок в Україні : Указ Президента України від 25. 04. 2001 р. № 283 // Урядовий кур'єр від 04. 05. 2001. – № 78.
61. Про політичні права жінок [Електронний ресурс] : Конвенція ООН від 20. 12. 1952 р. / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_156
62. Про Положення про Міністерство соціальної політики України : Указ Президента України від 06. 04. 2011 р. № 389/2011 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 29. – С. 66. – Ст. 1227.
63. Про Рекомендації парламентських слухань на тему : «Рівні права та рівні можливості в Україні : реалії та перспективи» : Постанова Верховної Ради України від 27. 06. 2007 р. № 1241-V // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 45. – Ст. 522.

64. Про Рекомендації парламентських слухань на тему : «Становище жінок в Україні : реалії та перспективи» : Постанова Верховної Ради України від 29. 06. 2004 р. № 1904-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 50. – Ст. 542.
65. Про розгляд звернень громадян стосовно розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні та гендерної політики [Електронний ресурс] : Роз'яснення Мін'юсту України від 22. 03. 2012 р. / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/go/n0005323-12>
66. Про Стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації : Указ Президента України від 24. 03. 2012 р. № 212/2012 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 26. – С. 17. – Ст. 966.
67. Про схвалення плану дій з впровадження в Україні Ініціативи «Партнерство «Відкритий Уряд» [Електронний ресурс] : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 05. 04. 2012 р. № 220-р / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/220-2012-p>
68. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини : Закон України від 23. 12. 1997 р. № 776/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 20. – Ст. 99.
69. Про цілі розвитку тисячоліття [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.un.org.ua/ua/millennium-development-goals>
70. Протокол № 11, який передбачає перебудову контрольного механізму, створеного Конвенцією про захист прав і основних свобод людини, від 11. 05. 1994 р. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_536
71. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 64/289, от 21. 07. 2010 г. : Слаженність в системі Організації Об'єднаних Націй [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.un.org/ru/documents/ods.asp?m=A/RES/64/289>
72. Резолюція Ради (95/C 168/02), від 27. 03. 1995 р. про збалансованість участі чоловіків і жінок у прийнятті рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pdp.org.ua/images/stories/directiva_95-C168.pdf

73. Рекомендація N Res (2003) 3 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Про збалансоване представництво жінок і чоловіків у процесі прийняття політичних та суспільних рішень», від 12. 03. 2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_661
74. Рекомендація Ради (96/694/ЄС), від 02. 12. 1996 р. про збалансованість участі чоловіків і жінок у прийнятті рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pdp.org.ua/images/stories/directyva_96-694.pdf
75. Серьогін С. М. Правові механізми забезпечення рівноправ'я статей в Україні / С. М. Серьогін, О. А. Костюкова // Вісник Державної служби України. – 2004. – № 4. – С. 24 – 27.
76. Сунгуров А. Ю. Модели взаимодействия органов государственной власти и структур гражданского общества: российский опыт / А. Ю. Сунгуров // Научно-культурологический журнал. – № 9 (172). – 30. 06. 2008. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.relga.ru/Environ/WebObjects/tgu-www.woa/wa/Main?textid=2204&level1=main&level2=articles>
77. Устойчивое развитие и равенство возможностей: лучшее будущее для всех : Доклад ООН о человеческом развитии 2011 г. [Електронний ресурс] / пер. с англ. Д. Голосной, Н. Заборин, А. Скобелкин ; ПРООН. – М. : Изд-во «Весь Мир», 2011. – 188 с. – Режим доступу : http://hdr.undp.org/en/media/HDR_2011_RU_Complete.pdf
78. Характеристика громадських формувань як інститутів громадянського суспільства [Електронний ресурс] : Роз'яснення Мін'юсту України від 24. 01. 2011 р. / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0016323-11>

ІХ. ІІ. ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА

1. The world map «Women in Politics : 2000. Situation in March 2000 as per official data» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ipu.org/pdf/publications/wmnmap00_en.pdf

2. The world map «Women in Politics : 2012: Situation on 1 January 2012» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ipu.org/pdf/publications/wmnmap12_en.pdf
3. Women in Parliament in 2011 : The Year in Perspective [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ipu.org/pdf/publications/wmnpersp11-e.pdf>
4. Аніщук Н. В. Правові засади гендерної демократії в Україні / Н. В. Аніщук // Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. – Одеса : Юридична література, 2000. – № 9. – С. 157 – 159.
5. Антология мировой политической мысли [Електронний ресурс] / Сост. Г. Ю. Семигин. В 5 томах. – М. : Мысль, 1997. – Режим доступу : <http://www.novsu.ru/npe/files/um/1412/bg/shell/arh/antolog/1.htm>
6. Аристотель. Политика. [Електронний ресурс] / Аристотель // Сочинения : В 4 т. – Т. 4. – М. : Мысль, 1983. – Режим доступу : http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Polit/aristot/01.php
7. Бабій М. Державна політика щодо свободи совісті й релігій: сутність і практика / М. Бабій // Людина і світ. – 2004. – № 3. – С. 16 – 19.
8. Бальжик І. А. «Симфонія влади» як форма відносин держави і церкви / І. А. Бальжик // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – 2000. – № 2. – С. 55 – 58.
9. Биков О. М. Конституційно-правовий статус національних меншин в Україні : монографія / О. М. Биков. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. – 354 с.
10. Блоед Є. ОБСЄ Посібник для Хельсинських комітетів / Є. Блоед. – К. : Українська правнича думка, 1995. – 328 с.
11. Бондаренко В. Д. Становление гражданского общества и церковь в Украине / В. Д. Бондаренко // Христианство : контекст мировой истории и культуры : Сб. науч. раб. – К. : Ин-т. философии им. Г. Сковороды НАН Украины, 2000. – 105 с.
12. Бондаренко В. Д. , Котлярова Т. О. Релігійно-церковне життя в Україні : особливості відродження та розвитку / В. Д. Бондаренко, Т. О. Котлярова // Пріоритети державної політики в галузі свободи совісті: шляхи реалізації : Зб. наук. матеріалів / Держ. ком. України у справах національностей та релігій, Нац. пед. ун-т

- ім. М. П. Драгоманова. – К. : Вид-во «Світ Знань», 2007. – С. 13 – 42.
13. Босак И. Л. Гендерные аспекты управления / И. Л. Босак // Теория и практика управления. – 2003. – № 4 (ноябрь). – С. 40 – 45.
 14. Буроменський М. В. Міжнародне право. Гендерна експертиза / М. В. Буроменський ; відп. ред. Т. М. Мельник. – К. : Логос, 2001. – 40 с.
 15. Вальчук А. Державно-церковні відносини в сучасній Україні / А. Вальчук // Історія релігій в Україні : Науковий щорічник. – Львів : Логос, 2004. – Кн. 1. – С. 3 – 6.
 16. Введение в гендерные исследования / И. В. Костикова и др. ; под общ. ред. И. В. Костиковой. – 2-е изд. , перераб. и доп. – М. : Аспект Пресс, 2005. – 255 с.
 17. Вебер М. Избранные произведения : Пер. с нем. ; Сост., общ. ред. и послесл. Ю. Н. Давыдова ; Предисл. П. П. Гайдено. – М. : Прогресс, 1990. – 808 с.
 18. Воронина А. О. Политика гендерного равенства : международный и национальный опыт / А. О. Воронина // Вестник Российской академии наук. – 2004. – № 10 (том 74). – С. 922 – 931.
 19. Воронина Т. П. Информационное общество : сущность, черты, проблемы / Т. П. Воронина. – М. : ЦАГИ, 1995. – 111 с.
 20. Впровадження гендерних підходів у роботу комітетів Верховної Ради України : практичний посібник [Електронний ресурс] / за заг. ред. В. О. Зайчук. – К. : К. І. С. , 2005. – 186 с. – Режим доступу : http://cpk.org.ua/components/com_booklibrary/ebooks/vprovadzhennya_u_robotu_vru.pdf
 21. Гаазькі рекомендації щодо прав національних меншин на освіту та пояснювальна записка (1996 р.). – Гаага : Фонд міжетнічних відносин, 1996. – 17 с.
 22. Галкин А. А. , Красин Ю. А. Культура толерантности перед вызовами глобализации / А. А. Галкин, Ю. А. Красин // Социс. – 2003. – № 8. – С. 64 – 71.
 23. Гаташ В. Жінка і політика [Електронний ресурс] / В. Гаташ // Дзеркало тижня. Україна. – 2001. – № 43, 2 листопада. – Режим доступу : http://gazeta.dt.ua/POLITICS/zhinka_i_politika.html

24. Гегель Г. Философия права [Електронний ресурс] / Г. Гегель ; Пер. Б. Г. Столпнера, М. И. Левиной ; ред. и сост. Д. А. Керимов, В. С. Нерсисянц. – М. : Мысль, 1990. – Режим доступа : <http://psylib.org.ua/books/gegel03/>
25. Гендер і культура: збірник статей / упоряд. : В. І. Агеєва, С. Оксамитна. – К. : Факт, 2001. – 222 с.
26. Гендерна арифметика влади (станом на 25 березня 2010 р.) [Електронний ресурс] / Український Жіночий Фонд. – Режим доступу : http://www.pdp.org.ua/images/stories/materials/arifmetika_ukr_1-04-2010.pdf
27. Гендерна демократія – стратегія ХХІ століття : від Пекіна до Нью-Йорка, 1995-2000 рр. / уклад. , пер. з англ. Л. Смоляр. – Одеса : Друк, 2000. – 232 с.
28. Гендерна експертиза українського законодавства (концептуальні засади) / відп. ред. Т. М. Мельник. – К. : Логос, 2001. – 120 с.
29. Гендерная реконструкция политических систем : сборник [Електронний ресурс] / под ред. : Н. М. Степановой, М. М. Кириченко, Е. В. Кочкиной. – СПб. : ИСПГ-Алетей, 2003. – 991 с. – Режим доступа : <http://www.owl.ru/win/books/genderpolicy/index.htm>
30. Гендерная экспертиза российского законодательства / Л. Н. Завадская, З. М. Зотова, А. С. Михлин и др. ; отв. ред. и рук. авт. колл. Л. Н. Завадская. – М. : БЕК, 2001. – 232 с.
31. Гендерний калейдоскоп / под. общ. ред. д-ра экон. наук М. М. Малышевой. – М. : Academia, 2001. – 520 с.
32. Гендерний підхід у державному управлінні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cppk.cv.ua/61.php>
33. Гендерні аспекти Європейського права. Досвід адаптації законодавства країн Центральної та Східної Європи / Круглий стіл / (Організатори: Комітет Верховної Ради з питань Європейської інтеграції, Програма сприяння Парламенту України університету Індіани, Український жіночий фонд) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pdp.org.ua/analytical-materials/1012-3-a6>
34. Гендерні стереотипи та ставлення громадськості до гендерних проблем в Українському суспільстві : монографія / Л. Кобилянська, І. Ігнатова, О. Лепушинська, В. Морський. – К. : ПРО ООН в Україні, Центр соціальних експертиз Інституту соціології НАН України, 2007. – 144 с.

35. Гендерное равенство и демократия [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.un.org/ru/globalissues/democracy>
36. Гендерные проблемы и развитие. Стимулирование развития через гендерное равенство в правах, в доступности ресурсов и возможности выражать свои интересы / пер. с англ. Л. Н. Волков, Н. А. Кудашева. – М. : Издательство «Весь Мир», 2001. – 408 с.
37. Громадські організації національних меншин України [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Державного комітету України у справах національностей та релігій. – 02. 07. 2007. – Режим доступу : <http://www.scnm.gov.ua/control/>
38. Декларация о правах лиц, принадлежащих к национальным или этническим, религиозным и языковым меньшинствам от 18 декабря 1992 года // Международные акты о правах человека : Сб. документов / Сост. В. А. Карташкин, Е. А. Лукашева. – М. : НОРМА–ИНФРА, 1999. – С. 109–114.
39. Декларація прав національностей України від 01 листопада 1991 року № 1771-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 53. – Ст. 799.
40. Декларація принципів толерантності від 16 листопада 1995 року // Віче. – 2002. – № 11. – С. 12 – 13.
41. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року № 55-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1990. – № 31. – Ст. 429.
42. Декларація про загальні засади державної політики України стосовно сім'ї та жінок від 5 березня 1999 року // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 17. – Ст. 129.
43. Дискриминация мужчин. Взгляд из Англии (перевод с английского) [Электронный ресурс] // Мужской альманах. – Режим доступа : <http://menalmanah.narod.ru>
44. Договір про заснування Європейської Спільноти від 25. 03. 1957 р. , в ред. від 01. 01. 2005 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_017/page4
45. Европейская конвенция о защите прав человека и основных свобод от 04 ноября 1950 года // Международные акты о правах человека. Сб. документов / Сост. В. А. Карташкин, Е. А. Лукашева. – М. : НОРМА–ИНФРА, 1999. – С. 539 – 570.

46. Європейська хартія місцевого самоврядування від 15. 10. 1985 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_036
47. Європейська хартія регіональних мов або мов меншин від 5 листопада 1992 року // Офіційний вісник України. – 2006. – № 50. – Ст. 3381.
48. Євсєєва Т. Українська та православна ідентичність як історичний чинник формування і збереження української нації / Т. Євсєєва // Історія релігії в Україні : Наук. щорічник. – Кн. II. – Львів : Логос, 2005. – 877 с.
49. Євтух В. Б. Етнополітика в Україні : правничий та культурологічний аспекти. / В. Б. Євтух. – К. : Фенікс, 1997. – 216 с.
50. Єленський В. Релігійна свобода : українська реальність і світовий досвід / В. Єленський // Релігійна свобода і права людини : Правничі аспекти : У 2 т. – Львів : Свічадо. – Т. 2. – 2001. – 376 с.
51. Женщина. Гендер. Культура / отв. ред Н. Л. Пушкарева, Е. И. Трофимова, З. А. Хоткина. – М. : МЦГИ, 1999. – 368 с.
52. Журженко Т. Ю. Социальное воспроизводство и гендерная политика в Украине / Т. Ю. Журженко. – Харьков : ФОЛІО, 2001. – 240 с.
53. Заббаров А. Г. Модели и формы взаимодействия органов власти с общественными объединениями: проблемный аспект [Електронний ресурс] / А. Г. Заббаров // Без темы : научный общественно-политический журнал. – 2009. – № 2 (12). – С. 71 – 76. – Режим доступу : [http://beztemy.usu.ru/?base=mag/0012\(02_2009\)&xsl=showArticle.xslt&id=a11&doc=. /content.jsp](http://beztemy.usu.ru/?base=mag/0012(02_2009)&xsl=showArticle.xslt&id=a11&doc=. /content.jsp)
54. Звіт про мережу церков і релігійних організацій в Україні станом на 01. 01. 2014 р. [Електронний ресурс] // Сайт Релігійно-інформаційної служби України. – Режим доступу : <http://risu.org.ua/ua/index/resources/statistics/ukr2014/55893/>
55. Здіорук С. І. Суспільно-релігійні відносини : виклики Україні ХХІ століття : монографія / С. І. Здіорук. – К. : Знання України, 2005. – 552 с.
56. Здіорук С. І. Український досвід партнерської взаємодії держави і церкви в європейському контексті [Електронний ресурс] / С. І. Здіорук // Стратегічні пріоритети. – 2010. – № 1. –

- C. 86 – 91. – Режим доступу : http://www.old.niss.gov.ua/book/StrPryor/St_pr14./15.pdf
57. Индекс гендерного неравенства (ИГН) : Часто задаваемые вопросы [Електронний ресурс] / Реальное богатство народов : Пути к человеческому развитию : доклад о человеческом развитии 2010 года. – Режим доступу : http://hdr.undp.org/en/media/FAQ_GII_RU.pdf
58. Інформресурс Про стан і тенденції розвитку релігійної ситуації та державно-конфесійних відносин в Україні (за 2011 рік) [Електронний ресурс] // Інформаційний звіт Міністерства культури України. – Режим доступу : http://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1034%3A1&catid=51%3Astats&Itemid=79&lang=uk
59. Іщенко В. О. , Чепур А. Ю. Структура та динаміка етнічної толерантності населення України (1994 – 2001) / В. О. Іщенко, А. Ю. Чепчур // Наукові записки. Соціологічні науки. –К. : НУ «Києво-Могилянська академія». – 2002. – Т. 20. – С. 17 – 26.
60. Карасев В. Между американской и европейской моделями. (Комментарии) [Електронний ресурс] / В. Карасев // День. – 2002. – №1 (22 февраля). – Режим доступу : <http://www.day.kiev.ua/43558/>
61. Кириченко И. Общественные советы : гора родила мышь? [Електронний ресурс] / И. Кириченко // Зеркало недели. Украина. – 2011. – № 41. – Режим доступу : http://zn.ua/SOCIETY/obschestvennye_sovety_gora_rodila_mysh-91350.html
62. Колісник В. П. Національно-етнографічні відносини в Україні : теоретичні засади та конституційно-правові аспекти. / В. П. Колісник. – Х. : Фоліо, 2003. – 240 с.
63. Конвенція МОП про рівне ставлення й рівні можливості для трудящих чоловіків і жінок : трудящі із сімейними обов'язками від 23. 06. 1981 р. № 156. / Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/993_010
64. Конвенція про захист прав і основних свобод людини (ETS № 5) із поправками, внесеними відповідно до положень Протоколу № 11 // 36. договорів Ради Європи. Українська версія. – К. : Парламент. вид-во, 2000. – С. 27 – 46.

65. Конфесіологія релігії : колективна монографія // Українське релігієзнавство / за наук. ред. д. філос. н. , проф. А. Колодного та Л. Филипович. – 20-е доопрац. вид. – Київ, 2009. – Спецвипуск 2009-2. – 237 с.
66. Кормич А. І. Історія вчень про державу та право : навч. посібн. / А. І. Кормич. – К. : Правова єдність, 2009. – 311 с.
67. Кормич Л. І. Гендерна політика як елемент соціальної відповідальності держави / Л. І. Кормич // Правові засади формування та розвитку гендерного середовища в Україні : монографія / Ю. С. Шемшученко та ін. ; за заг. ред. Н. М. Оніщенко, Н. М. Пархоменко ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К. : Юридична думка, 2010. – С. 197 – 213.
68. Кормич Л. І. Гендерна рівність як чинник підвищення ефективності функціонування державної служби / Л. І. Кормич // Модернізація державного управління, державної служби і кадрової політики : збірник доповідей щорічних Рішельєвських академічних читань (Одеса, 15-17 вересня 2010р.) / ред. кол. : Т. В. Мотренко (голов. ред.) [та ін.]. – Одеса : Юридична література, 2010. – С. 253 – 257.
69. Кормич Л. І. Політика рівних прав – єдиний шлях до політичної стабільності / Л. І. Кормич // Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. – Одеса : Юридична література, 2001. – Вип. 10-11. – С. 8 – 18.
70. Кормич Л. І. Права людини в Україні в світлі гендерної статистики / Л. І. Кормич // Правове життя сучасної України : тези доповідей Міжнародної наукової конференції професорсько-викладацького і аспірантського складу (м. Одеса, 21-22 травня 2010 р.) / відп. ред. д-р юрид. наук проф. Ю. М. Оборотов // Одеська національна юридична академія. – Одеса : Фенікс, 2010. – С. 32 – 34.
71. Костюкова О. А. Участь неурядових жіночих організацій у реалізації національного механізму поліпшення становища жінок, підвищення їх статусу в суспільстві / О. А. Костюкова // Грані. – 2004. – № 1. – С. 147 – 151.
72. Котигоренко В. О. Етнічні протиріччя і конфлікти в сучасній Україні : політологічний концепт / В. О. Котигоренко. – К. : Світогляд, 2004. – 722 с.

73. Кресіна І. О. До питання про визначення поняття громадянського суспільства і української революції 2004 року / І. О. Кресіна // Політичний менеджмент. – 2005. – № 6(15). – С. 3 – 6.
74. Кресіна І. О. Українська національна свідомість і сучасні політичні процеси: (Етнополітологічний аналіз) / І. О. Кресіна. – К. : Вища школа, 1998. – 392 с.
75. Кулачек О. І. Гендерна паритетність у державному управлінні: становлення та тенденції розвитку в Україні : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25. 00. 01 [Електронний ресурс] / О. І. Кулачек. – К. , 2003. – 36 с. – Режим доступу : http://dysertaciya.org.ua/disertaciya_1_337.html
76. Кулачек О. І. Розвиток гендерної політики в Україні : реалії та перспективи / О. І. Кулачек // Вісник Української Академії державного управління при Президентіві України. – 2001. – С. 297 – 303.
77. Лаврінчук І. П. Трудове законодавство України. Гендерна експертиза / І. П. Лаврінчук ; відп. ред. Т. М. Мельник. – К. : Логос, 2001. – 70 с.
78. Лазор К. П. Релігійно-церковні чинники впливу на процес демократизації в Україні / К. Лазор // Актуальні проблеми політики. – Вип. 52. – Одеса : Фенікс, 2014. – С. 309 – 316.
79. Лейпхарт А. Демократия в многосоставных обществах: Сравнительное исследование / А. Лейпхарт ; пер. с англ. Б. И. Макаренко ; науч. ред. пер. А. М. Салмин, Г. В. Каменская. – М. : Аспект Пресс, 1997. – 287 с.
80. Леонова А. Діяльність координаційних і консультативно-дорадчих органів з питань етнонаціональної політики / А. Леонова // Політичний менеджмент. – 2005. – № 3. – С. 63 – 70.
81. Локк Дж. Два трактата о правлении [Електронний ресурс] / Дж. Локк // Сочинения: В 3 т. – М. : Мысль, 1988. – Т. 3. – Режим доступу : <http://e-libra.ru/read/344531-dva-traktata-o-pravlenii.html>
82. Мітряєва С. І. Міжнаціональні аспекти консолідації українського суспільства (регіональна модель) : монографія / С. І. Мітряєва. – Вид-во Національного інституту стратегічних досліджень, Закарпатський філіал. – Ужгород, 2001. – 172 с.

83. Монтескье Ш.-Л. Избранные произведения [Електронний ресурс] / Ш.-Л. Монтескье. – М. : Госполитиздат, 1955. – Режим доступу : http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Polit/Hrestom/12.php
84. Надолішній П. І. Розбудова нової системи врядування в Україні: етнонаціональний аспект (теоретико-методологічний аналіз) : монографія / П. І. Надолішній. – К. ; Одеса : Вид-во УАДУ; Астропринт, 1999. – 304 с.
85. Наумкіна С. М. Основні підходи до сучасного виміру демократії / С. М. Наумкіна, Т. Г. Жаровцева // Актуальні проблеми політики : зб. наук. праць. – 2010. – Вип. 39. – С. 17 – 25.
86. Невичерпність демократії. Видатні діячі минулого і сучасного про вільне, демократичне суспільство і права людини : Антологія. – К. : Український письменник, 1994. – 174 с.
87. Одінцова Г. С. Сучасні проблеми державного управління / Г. С. Одінцова. – Х. : УАДУ (ХФ), 1999. – 72 с.
88. Олійник А. С. Конституційне законодавство України : гендерна експертиза / А. С. Олійник. – К. : Логос, 2001. – 77 с.
89. Оніщенко Н. М. Гендерночутлива політика як один із напрямів реформуванні правової системи України / Н. М. Оніщенко // Судова апеляція. – 2006. – № 3. – С. 8 – 13.
90. Палинчак Н. М. Система государственно-церковных отношений в посткоммунистической Европе: уроки для Украины / Н. М. Палинчак // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия : Юридические науки. – 2011. – Т. 24 (63). – С. 74 – 88.
91. Пампуха Л. О. Гендерні аспекти ефективного менеджменту [Електронний ресурс] / Л. О. Пампуха. – Режим доступу : http://novyn.kpi.ua/2009-1/08_Lompuh.pdf
92. Парсонс Т. О структуре социального действия / Т. Парсонс. – М. : Академ, проект, 2000. – 880 с.
93. Пехник А. В. Гендерний розвиток в Україні: напрямки та перспективи / А. В. Пехник // Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. – 2005. – Вип. 25. – С. 39 – 41.
94. Платон. Держава / Платон ; пер. з давньогр. Д. Коваль. – К. : Основи, 2000. – 355 с.

95. Поппер К. Демократия и народоправление [Електронний ресурс] / К. Поппер // Новое время. – 1991. – № 8. – С. 41 – 43. – Режим доступу : <http://www.polit.susu.ac.ru/articles/popper.shtml>
96. Про вдосконалення роботи центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Указ Президента України від 26. 07. 2005 р. № 1135 // Офіційний вісник України. – 2005. – № 30. – С. 48. – Ст. 1791.
97. Про впровадження принципів гендерної рівності в освіту [Електронний ресурс] : Наказ Міністерства освіти і науки України від 10. 09. 2009 № 839. – Режим доступу : <http://www.licasoft.com.ua/index.php/component/lica/?href=0&view=text&base=1&id=510009&menu=637928>
98. Про національні меншини в Україні : Закон України від 25 червня 1992 року № 2494-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 36. – Ст. 529.
99. Про Раду представників громадських організацій національних меншин України : Указ Президента України від 19 квітня 2000 року № 600/2000 // Офіційний вісник України. – 2000. – № 16. – С. 666.
100. Про свободу совісті та релігійні організації : Закон України // Закони України. Верховна Рада України. Ін-т законодавства. – К. , 1996. – Т. 1. – С. 378 – 389.
101. Рафальський О. О. Національні меншини України у ХХ столітті : Історіографія. Нарис / О. О. Рафальський. – К. : Поліус, 2000. – 447 с.
102. Реальное богатство народов : Пути к человеческому развитию [Електронний ресурс] : доклад о человеческом развитии 2010 года. – Режим доступу : http://hdr.undp.org/en/media/FAQ_GII_RU.pdf
103. Реєстр громадських організацій / Офіційний сайт Державної реєстраційної служби [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.derzhreestr.gov.ua/show/2419>
104. Резник Ю. М. Гражданское общество как феномен цивилизации / Ю. М. Резник. – М. : Изд-тво «СОЮЗ», 1993. – Часть I : Идея гражданского общества в социальной мысли. – 167 с.

105. Резник Ю. М. Гражданское общество как феномен цивилизаций / Ю. М. Резник. – М. : Изд-во МГСУ «Союз», 1998. – Часть II : Теоретико-методологические аспекты исследования. – 569 с.
106. Ромовська З. В. Сімейне законодавство України. Гендерна експертиза / відп. ред. Т. М. Мельник. – К. : Логос, 2001. – 40 с.
107. Рябова Т. Б. Стереотипы и стереотипизация как проблема гендерных исследований / Т. Б. Рябова // Личность. Культура. Общество. – 2003. – Т. V. – Вып. 1-2 (15-16). – С. 120 – 139.
108. Сакс О. О моделях демократии / О. Сакс // Кур'єр ЮНЕСКО. – 1992. – апрель-май. – С. 23 – 45.
109. Салмин А. Современная демократия / А. Салмин. – 2-е изд., расшир. и испр. – М. : Ad Marginem, 1997. – 447 с.
110. Сergyogin С. М. Співпраця органів державної влади із жіночим громадським рухом в умовах інтеграції України в Європейський Союз / С. М. Сergyogin, О. А. Костюкова // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр ; ред. кол. : С. М. Сergyogin [та ін.]. – Дніпропетровськ : Дніпропетровський регіон. ін-т держ. управління УАДУ при Президентіві України, 2007. – Вип. 2(16). – 2004. – С. 3 – 11.
111. Скрипнюк О. Соціальна, правова держава в Україні: проблеми теорії і практики / О. В. Скрипнюк. – К. : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького, 2000. – 600 с.
112. Статут ООН і Статут Міжнародного Суду, від 26. 06. 1945 р. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_010
113. Структура «ООН–женщины» [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. – Режим доступу : <http://www.un.org/ru/aboutun/structure/unwomen/>
114. Сунгуров А. Ю. Взаимодействие правоохранительных органов и общественных организаций в современной России : накопленный опыт и реализуемые модели [Електронний ресурс] / А. Ю. Сунгуров // Публичная політика : сб. ст. ; под ред. М. Б. Горного и А. Ю. Сунгурова. – СПб. : Норма, 2009. – С. 78 – 101. – Режим доступу : <http://www.hse.ru/data/2011/03/08/1211371894/Взаимодействие%20с%20МВД.pdf>

115. Теория и методология гендерных исследований / Под общ. ред. О. А. Ворониной. – М. : МЦГИ – МВШСЭН – МФФ, 2001. – 416 с.
116. Тодорова О. Розвиток гендерного законодавства [Електронний ресурс] / О. Тодорова // Урядовий кур'єр. – 2008. – 18 січня. – Режим доступу : http://www.mlsp.gov.ua/control/uk/publish/article;jsessionid=4D4272A16CA6354E3A5325BE86B8ECCA?art_id=72269&cat_id=50720
117. Трипольський В. А. Тернисті аспекти демократії: спроба політичного аналізу / В. А. Трипольський // Укр. істор. Журнал. – 1994. – № 6. – С. 41 – 52.
118. Хабермас Ю. Демократия. Разум. Нравственность / Ю. Хабермас // История теоретической социологии. В 4 т. / отв. ред. и сост. Ю. Н. Давыдов. – СПб. : РХГИ, 2000. – Т. 4. – С. 597 – 624
119. Хайек Ф. Дорога к рабству [Електронний ресурс] / Ф. Хайек ; Пер. с англ. / Предисл. Н. Я. Петракова. – М. : Экономика, 1992. – 176 с. – Режим доступу : http://library.nulau.edu.ua/REPOZITORII/TEORII/KURS_1/kurs/10/40_1.htm
120. Хантінгтон С. П. Третья волна: демократизация наприкінці ХХ століття / С. П. Хантінгтон. – М. : РОССПЭН, 2003. – 368 с.
121. Шведова Н. А. Гендер, демократия и гражданское общество / Н. А. Шведова // Представительная власть – ХХІ век : законодательство, комментарии, проблемы. – 2005. – № 6. – С. 26 – 30.
122. Шведова Н. А. Статус женщин в США: что препятствует гендерному равенству / Н. А. Шведова // США. Канада : Экономика, политика, культура : науч. и обществ. -полит. журнал. – 2012. – № 6. – С. 23 – 36.
123. Ярош О. Б. Міжнародні механізми утвердження гендерної рівності у виборних органах влади: висновки для України / О. Б. Ярош // Віче : теорет. і громадсько-політ. журнал. – 2009. – № 3. – С. 9 – 12.

IX. III. ЕЛЕКТРОННІ ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

<http://www.president.gov.ua/> – Офіційне представництво Президента України

<http://www.rada.gov.ua/> – Офіційний портал Верховної Ради України

<http://www.kmu.gov.ua/> – Офіційний портал органів виконавчої влади України

<http://www.mfa.gov.ua/> – Офіційний сайт Міністерства закордонних справ України

<http://ukraine-eu.mfa.gov.ua/> – «Україна-Європейський Союз» – офіційний сайт представництва України при Європейському Союзі

<http://www.coe.kiev.ua/index.html> – Сайт представництва Ради Європи в Україні

<http://www.un.org/> – Офіційний сайт ООН

<http://www.cia.gov/> – Портал Центрального розвідувального управління США (розділ Library/Publications/The World Factbook надає ресурс, який висвітлює всебічну, в тому числі статистичну, інформацію про більше ніж 250 держав світу. В тому ж розділі, в посиланні World Leaders, містяться матеріали про голів держав і склади уряду майже всіх країн світу)

<http://www.niss.gov.ua/> – Національний інститут стратегічних досліджень

<http://www.politik.org.ua/> – Сайт Українського центру політичного менеджменту (містить електронні книги, повнотекстові версії журналів «Політичний менеджмент», «Соціальна психологія», «Людина і політика», «Український соціум»)

<http://www.useps.org/> – Офіційний сайт українського центру економічних та політичних досліджень ім. Разумкова

<http://www.socis.kiev.ua/> – Сайт центру соціальних та маркетингових досліджень

<http://www.kuchma.org.ua/ico/monitoring/> – Сайт Інституту стратегічних оцінок (ICO) при Президентському фонді Леоніда Кучми «Україна»

<http://www.ucipr.kiev.ua/> – Сайт українського незалежного центру політичних досліджень (містить електронний журнал «Пріоритети», публікації статей, круглі столи, фокус-групи, конференції,

семінари, моніторинги, в т.ч. розділ «Громадянське суспільство»)

<http://www.gumer.info/> – Електронна бібліотека гуманітарних наук «Гумер» (містить першоджерела з курсу)

<http://politics.ellib.org.ua/> – Онлайн бібліотека по політології та політичним наукам

<http://www.info-library.com.ua/> – Електронна бібліотека (розділ політології)

<http://www.socioline.ru/> – Електронна бібліотека з соціології

<http://www.rapn.ru/> – Сайт Російської Асоціації політичної науки (містить архів електронної версії журналу «Вестник РАПН», електронний бюлетень «Политическая наука на страницах периодики», журнал «Политическая наука» та ін.)

<http://dialogs.org.ua/ua/> – «Діалог.UA» – інформаційний ресурс, що орієнтований на суспільний діалог з проблем стратегії розвитку України

Сайт наукового і культурно-просвітницького журналу «Полис» («Политические исследования») – <http://www.politstudies.ru/>

<http://www.politdumka.kiev.ua/> – Політологічне інтернет-видання Інституту посткомуністичного суспільства і журналу «Політична думка»

Х. КОРОТКИЙ СЛОВНИК ТЕРМІНІВ

Автономія (грец. «*auto*» – сам, і «*nomos*» – закон) – форма самоуправління частини території унітарної, а іноді й федеративної держави, наділена самостійністю у вирішенні питань місцевого значення в межах, які установлені центральною владою. Населення автономної одиниці часто користується ширшими правами, ніж населення адміністративно-територіальних одиниць.

Агресія (лат. «*aggressio*» – напад) – несумісне з Уставом ООН пряме чи опосередковане застосування сили однією державою (чи групою держав) проти іншої, яке має на меті захоплення території, скасування або обмеження державної незалежності, насильницьке підкорення її населення.

Багатонаціональна держава – держава, в якій жоден з народів, що проживають на її території, не має домінуючої позиції, тобто зберігається міжнаціональний паритет.

Вікова толерантність – неупередженість до апіорних «недоліків» людини, пов'язаних з її віком; вона цілком може поєднуватися із прийнятою у багатьох культурах повагою до осіб похилого віку.

Внутрішня політика – діяльність державних органів, установ, правлячих партій, спрямована на узгодження інтересів окремих верств населення країни, на певне їх підпорядкування та можливе за конкретних умов задоволення, на збереження існуючого стану в суспільстві або на цілеспрямоване його перетворення, на забезпечення цілісності, взаємозв'язку і взаємодії окремих сфер суспільства.

Гендер (англ. «*gender*» – стать, лат. «*genus*» – рід) – це соціальна стать, що враховує весь комплекс соціальних і культурних характеристик статевого розподілу праці; це сукупність норм поведінки і позицій, які зазвичай асоціюються з особами чоловічої і жіночої статі в даному суспільстві.

Гендерна демократія – система волевиявлення двох статей – жінок і чоловіків у громадянському суспільстві як рівних у правах і можливостях, що законодавчо закріплені й реально забезпечені в усвідомленні політико-правових принципів, діях, розбудові суспільних і державних структур з урахуванням гендерних інтересів та потреб.

Гендерна ідентичність – внутрішнє переживання гендерної ролі.

Гендерна ідеологія – система ідей та поглядів, понять і уявлень про побудову суспільства, взаємин жінок та чоловіків як двох соціальних груп.

Гендерна культура – сукупність статево-рольових цінностей у суспільних сферах буття та відповідних до них потреб, інтересів і форм діяльності, що обумовлена демократичним устроєм та пов’язаними з ним демократичними інституціями.

Гендерна політика – цілеспрямована діяльність державних та громадських інституцій, що здійснюється з метою забезпечення рівноправності між чоловіками та жінками, а також сукупність заходів, необхідних для розвитку та реалізації особистого потенціалу кожної людини, незалежно від статі для збалансованого розвитку суспільства.

Гендерна рівність – рівні можливості самореалізації жінок і чоловіків, гарантії дотримання прав і свобод з урахуванням особливостей статей, взаємні обов’язки та спільна відповідальність в процесі життєдіяльності.

Гендерна роль – поведінка у відповідності з набором певних соціальних розпоряджень, які адресуються суспільством людям в залежності від їх статі.

Гендерна соціалізація – процес засвоєння норм і зразків «мужності» і «жіночності».

Гендерна стратегія – визначення суспільно значимих гендерних спрямувань у діяльності соціуму та його організаційних структур, направлених на утвердження гендерної демократії в суспільстві з метою розвитку гендерної культури.

Гендерна стратифікація – процес розподілу в суспільстві статусів, пов’язаних зі статтю людини, причому жінки у цьому процесі оцінюються і винагороджуються нижче, ніж чоловіки.

Гендерна толерантність – неупереджене ставлення до представників іншої статі, неприпустимість апріорного приписування людині недоліків іншої статі, відсутність ідей про перевагу однієї статі над іншою.

Гендерний баланс – фактичний, або такий, що планується, стан справ, при якому зрівнюється соціальне, економічне, політичне становище чоловіків і жінок.

Гендерний конфлікт – взаємодія або психологічний стан, в основі якого лежить суперечливе сприйняття гендерних цінностей, відносин, ролей, що призводить до зіткнення інтересів і цілей.

Гендерний стереотип – культурно і соціально обумовлений набір уявлень (переконань, думок, суджень) про якості, ознаки, норми поведінки, які властиві «справжнім» чоловікам і жінкам.

Гендерні квоти – один із основних видів позитивної дискримінації, що має на меті підвищення соціального статусу жінок та передбачає застосування до них системи компенсацій, пільг, додаткових гарантій їх прав тощо.

Гендерно чутлива політика – система протекціоністських дій на основі протекціоністського законодавства, що дозволяють жінкам з різним соціальним досвідом і соціальним капіталом (розведеним, вагітним, з маленькими дітьми і (або) самотніми матерями, самотніми і так далі) отримати реальні життєві шанси зробити професійну кар'єру, підвищити свій соціальний статус.

Географічна толерантність – неупередженість до жителів невеликих або провінційних міст, сіл і інших регіонів з боку столичних жителів і навпаки.

Глобалізація (франц. *«global»* – загальний, всесвітній) – процес посилення взаємозв'язку світу, що характеризується розширенням взаємовпливу різних країн і народів на основі сучасних інформаційних технологій. Це процес інтенсифікації економічних, фінансових, політичних, військових, культурних, ідеологічних зв'язків і залежностей між співтовариствами, що веде до уніфікації світу у всіх сферах, появи соціальних зв'язків, солідарності й ідентичності в наднаціональному масштабі.

Глобалізм (франц. *«global»* – загальний, всесвітній) – політична практика, яка зорієнтована на розв'язання локальних суспільних проблем з урахуванням їхнього взаємозв'язку з проблемами зовнішніми, більш загальними, з передбаченням їх наслідків для світових процесів.

Громадська рада – постійно діючий колегіальний виборний консультативно-дорадчий орган, основним завданням якого є створення умов для реалізації громадянами конституційного права на участь в управлінні державними справами; здійснення громадського контролю за діяльністю органів виконавчої влади; сприяння враху-

ванню органом виконавчої влади громадської думки під час формування та реалізації державної політики.

Громадські слухання – це найбільш формалізована і структурована форма роботи з громадськістю, метою якої є інформування широких кіл громадськості, вільне обговорення різних точок зору на проблеми, ухвалення компромісних, взаємоприйнятних рішень.

Громадянське суспільство – суспільство зрілих громадян із високим рівнем економічної, соціальної, духовної, політичної культури, яке спільно з державою утворює розвинені політичні та правові відносини, взаємодіє з нею заради спільного блага; це суспільство вільних громадян, яке вільне від держави, але взаємодіє з нею заради спільного блага. Сутність громадянського суспільства полягає в забезпеченні законних прав людини.

Група тиску – суспільно-політичне об'єднання, яке прагне задоволення власних інтересів через вплив на державну владу або політичні партії. Від партії вона відрізняється тим, що безпосередньо не бореться за владу, не бере участі в керівництві та управлінні державою.

Демократія (грец. «*demos*» – народ і «*kratos*» – влада) – форма політичного та економічного устрою суспільства, заснована на визнанні народу основним джерелом влади; тип держави, яка декларує і втілює на практиці принципи народовладдя, права і свободи громадян, можливості для діяльності різних політичних сил, контроль за діями органів влади.

Держава – базовий інститут політичної системи та політичної організації суспільства, який створюють для забезпечення життєдіяльності суспільства в цілому і здійснення політичної влади домінуючою частиною населення в соціально неоднорідному суспільстві з метою збереження його цілісності, безпечного існування, задоволення загальносоціальних потреб.

Елітарна демократія – концепція демократії, що базується на ідеї обмеженої участі народних мас в управлінні державою та поділяє суспільство на правлячу меншість і підлеглу більшість.

Етнічний паритет – така система міжетнічних комунікацій, підтримувана державою, що дає можливість стабільного розвитку етнічних груп в соціальному просторі незалежно від їх чисельності, расової та мовної приналежності.

Етнократія – форма правління, при якій представники певного етносу мають непропорційно велику кількість керівних посад у державі по відношенню до частки цього етносу серед усього населення держави і використовують своє становище для забезпечення привілеїв своєї етнічної групи за рахунок інших.

Етнос (грец. «*ethnos*» – народ, плем'я) – позачасова, позатериторіальна, позадержавна спільнота людей, об'єднаних спільним походженням, культурою, мовою, історією, традиціями і звичаями, само-свідомістю та етнічним (назвою).

Зовнішня політика – політика, яка регулює взаємини між державами і народами на міжнародній арені; в тій чи іншій країні являє собою конкретну практичну реалізацію відповідним (зовнішньополітичним) відомством основних принципів міжнародної політики держави.

Індекс розвитку людського потенціалу – інтегральний показник, що розраховується щорічно для міждержавного порівняння і вимірювання рівня життя, грамотності, освіченості і довголіття, як основних характеристик людського потенціалу досліджуваної території.

Конфесія (лат. «*confessio*» – сповідання) – особливість віросповідання в межах певного релігійного вчення, а також об'єднання віруючих, які дотримуються цього віросповідання.

Лобізм (англ. «*lobby*» – кулуари) – діяльність соціальних груп, які обстоюють свої особливі політичні інтереси; групи тиску на органи законодавчої та виконавчої влади.

Міжкласова толерантність – терпиме ставлення до представників різних майнових прошарків – багатих до бідних, бідних до багатих.

Міжнаціональна толерантність – системна сукупність психологічних настанов, відчуттів, певного набору знань і суспільно-правових норм (виражених через закон або традиції), а також світоглядно-поведінкових орієнтацій, які припускають терпиме або прийнятне ставлення представників якої-небудь однієї національності (зокрема, на особистому рівні) до інших інонаціональних явищ (мови, культури, звичаїв, норм поведінки тощо). Вона передбачає рівне ставлення до представників різних націй, здатність не переносити недоліки і негативні дії окремих представників національності на інших людей, ставитися до будь-якої людини з позиції «презумпції національної невинності».

Народ – історично змінна спільність соціальних груп, яка включає в себе на різних етапах історії класи і прошарки, що беруть участь у вирішенні проблем суспільного розвитку; все населення певного політико-географічного середовища (країни).

Національна безпека – державна політика, спрямована на створення внутрішніх і зовнішніх умов, сприятливих для збереження чи зміцнення життєво важливих національних цінностей; стан, що забезпечує захищеність інтересів народу й держави, суспільства та його громадян.

Національна політика – науково обґрунтована система заходів, спрямована на реалізацію національних інтересів, розв'язання суперечностей у сфері етнонаціональних відносин.

Національне питання – сукупність політичних, економічних, правових, культурницьких, освітніх та інших проблем, що проявляються у процесі внутрішньо- та міждержавного спілкування націй, народностей.

Національні інтереси – інтегральний вираз інтересів усіх членів суспільства, що реалізуються через політичну систему відповідної держави як компроміс у поєднанні запитів кожної людини та суспільства загалом.

Нація (лат. «*natio*» – народ) – історична спільність людей, що складається у процесі формування спільності території, економічних зв'язків, літературної мови, етнічних особливостей культури й характеру.

Нульова толерантність (англ. «*zero tolerance*» – нульова терпимість) – тактика прискіпливого ставлення правоохоронних органів до учасників потенційно злочинних угруповань, що припускає призначення максимально можливих за законом обмежень і санкцій навіть за незначні правопорушення чи провини.

Опозиція (лат. «*oppositio*» – протиставлення) – протидія, опір певній політиці, політичній лінії, політичній дії; організація, партія, група, особа, які виступають проти панівної думки, уряду, системи влади, конституції, політичної системи в цілому.

Паритет – рівність обох сторін при їх взаєминах; принцип рівноправного представництва сторін при розгляді будь-якого конфлікту, рішення якого-небудь питання, що зачіпає інтереси обох сторін, і т.п.

Паритетна демократія – модель системи стримувань і противаг, що забезпечує реалізацію рівних прав і можливостей для всіх учасників демократичного процесу, створюючи певний баланс інтересів, при цьому паритет визначає взаємини у різних сферах життєдіяльності суспільства: національних відносинах, гендерній політиці, міжконфесійних відносинах тощо.

Плюралізм (лат. «*pluralis*» – множинний) – ідейно-регулятивний принцип суспільно-політичного й соціального розвитку, що впливає з існування декількох (чи багатьох) незалежних начал політичних знань і розуміння буття; система влади, заснована на взаємодії та протилежності дій політичних партій і громадсько-політичних організацій.

Позитивна дискримінація – один із засобів для досягнення гендерного балансу, на практиці означає надання переваг жінкам перед чоловіками в усіх ключових сферах: при прийомі на престижні, високооплачувані посади, у вищі навчальні заклади, висування кандидатур до органів влади і т.д.

Поліетнічне суспільство – це держава, на території якої проживає багато етносів, яка в однаковій мірі надає та захищає інтереси усіх народів, що проживають на території цієї держави.

Політична конфронтація (франц. «*confrontation*» – протиборство) – тип взаємовідносин між суб'єктами політики, заснований на протиставленні їх потреб, інтересів і дій.

Політична криза (грец. «*krisis*» – завершення, злам) – тимчасове призупинення чи припинення функціонування окремих елементів або інститутів політичної системи; значне поглиблення й загострення наявних політичних конфліктів, політичної напруженості.

Політична модернізація (франц. «*modern*» – новітній, сучасний) – закономірна тенденція функціонування й розвитку політичної системи відповідно до реалій та вимог часу; процес трансформації суспільства, що супроводжується формуванням політичних інститутів, соціальною мобілізацією та поглибленням політичної участі, поширенням демократичних цінностей і норм, властивих розвиненим країнам, у країнах менш розвинених.

Політична нація – це сукупність громадян країни, які незалежно від їхнього соціального статусу, мови, віросповідання, походження та інших соціально-групових відмінностей мають рівні права і на

основі демократичних інститутів політичної влади та форм політичної участі, законодавчо встановлених норм і процедур здійснюють державне самоврядування, мають політичний і юридичний суверенітет, поєднані почуттями солідарності та ідеологією патріотизму.

Політична толерантність – терпиме ставлення до діяльності політичних опонентів, різних партій і об'єднань, висловлювань їх членів і т.д.; вона передбачає достатній рівень довіри політичним опонентам, щоб дозволити їм зорганізуватися, провести виборчу кампанію і сформувати уряд.

Політичне партнерство (франц. *«partenaire»* та англ. *«partner, parcener»* – співспадкоємець) – це вид відносин між політичними інститутами, громадськими організаціями та рухами, їх лідерами, мета яких полягає в обліку, узгодженні і реалізації інтересів різних суб'єктів політики. В якості партнерів можуть виступати однорідні учасники політичного життя (наприклад, партії, рухи, групи інтересів та їхні лідери) і різнорідні (держава і політичні організації; держава і групи тиску; блоки, союзи, коаліції та ін.)

Політичний процес (лат. *«processus»* – просування) – хід розвитку політичних явищ; сукупність дій різноманітних політичних сил, течій, котрі прагнуть здійснення певних політичних цілей, програм.

Популізм (лат. *«populus»* – народ) – схильність політиків домагатися визнання їхньої громадської діяльності, популярності, вдаючись до простих, прийнятних для населення аргументів та пропозицій, уникаючи непопулярних, але необхідних заходів щодо вирішення суспільних проблем.

Расова толерантність – відсутність упереджень до представників іншої раси.

Релігійна толерантність (віротерпимість) – терпиме ставлення до догматів різних конфесій, релігійності з боку віруючих і невіруючих, представників різних конфесійних груп; вона передбачає як рівне ставлення держави до всіх релігій і віросповідань, так і толерантність, що існує у міжрелігійних і міжконфесійних відносинах.

Соціальне партнерство – форма соціальної взаємодії різноманітних державних інститутів і структур громадянського суспільства, яка дозволяє їм вільно виражати свої інтереси і знаходити цивілізовані способи їх гармонізації та реалізації.

Соціально-політичний паритет – рівне, рівноправне, однакове становище сторін (наприклад, рівне представництво сторін при веденні міжнародних переговорів або при розгляді трудових спорів і конфліктів).

Толерантність (лат. *«tolerantia»*) – терпимість, терплячий) – терпиме ставлення до інших, чужих думок, вірувань, політичних уподобань та позицій; здатність утворювати та підтримувати спільність з людьми, які відрізняються у певному відношенні від переважаючого типу; це повага або визнання рівності інших, відмова від домінування чи насильства.

Фемінізм (лат. *«femina»* – жінка) – інтелектуальний та суспільно-політичний рух, що виступає за розширення прав і ролі жінок у суспільстві.

Фізіологічна толерантність – терпиме ставлення до хворих, інвалідів, фізично неповноцінних, осіб із зовнішніми недоліками і т.д.

Шовінізм (франц. *«chauvinisme»*) – від імені капрала наполеонівської армії Н. Шовіні) – агресивна форма націоналізму, проповідування національної виключності, протиставлення інтересів однієї нації інтересам іншої нації, схильність до розпалювання національної ворожнечі й ненависті.

ЗМІСТ

I. ВСТУП	3
II. ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИВЧЕННЯ КУРСУ ...	6
III. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	12
IV. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ	13
Тема 1. Вступ до курсу «Паритетна демократія». Сучасне розуміння демократії та основні теоретичні моделі демократії	13
Тема 2. Концепція паритетної демократії: сутність та передумови виникнення	15
Тема 3. Гендерна рівність як базовий принцип паритетної демократії	17
Тема 4. Міжнаціональний діалог та національна толерантність як складова паритетної демократії	20
Тема 5. Міжконфесійна взаємодія як елемент політичної взаємодії в умовах паритетної демократії ..	22
Тема 6. Правові засади паритетної демократії в Україні	25
Тема 7. Інституційні механізми запровадження паритетної демократії	27
Тема 8. Практика досягнення паритету суб'єктів політичного процесу в Україні	29
Тема 9. Механізм соціального партнерства держави та інститутів громадянського суспільства як основа паритетної демократії	32
Тема 10. Вдосконалення гендерної, національної та релігійної політики як стратегія впровадження в Україні моделі паритетної демократії	34
V. ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ І ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ	38
VI. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ	42
VII. РЕКОМЕНДОВАНІ ТЕМИ РЕФЕРАТІВ	58
VIII. ПИТАННЯ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ З КУРСУ	59
IX. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	63
X. КОРОТКИЙ СЛОВНИК ТЕРМІНІВ	85

Навчальне видання

**Кормич Людмила Іванівна
Краснопольська Тетяна Миколаївна**

ПАРИТЕТНА ДЕМОКРАТІЯ

Навчально-методичний посібник

Макет Костюрін О.О.

Підписано до друку 20.05.2015.

Формат 60х84/16

Ум.-друк. арк. 4,18

Зам. № 1506-19.

Наклад 50 прим.

Видано і віддруковано в ПП «Фенікс»

(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №1044 від 17.09.02)

м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25. Тел. (048) 7777-591

e-mail: maritimebooks@yandex.ru

www.law-books.od.ua